

Oulu Kotaselkä

Tuulivoimahankkeen arkeologinen inventointi 2023

Arttu Tokoi
Taneli Leinonen

Maanala Oy

Sisällys

Tutkimuksen perustiedot	3
1. Tausta ja tutkimustehtävä.....	5
2. Menetelmät.....	5
3. Yleiset havainnot	5
3.1. Topografia.....	5
3.2. Historiallinen kartta-aineisto ja nimistö	8
4. Inventointikohteet	10
4.1. Aiemmin rekisteröidyt arkeologiset kohteet	10
1. Oulu, Isokankaan laki	10
2. Oulu, Isokankaan nokka	14
3. Oulu, Kotaselkä	17
4. Oulu, Murtomaa	18
4.2. Aiemmin rekisteröimättömät arkeologiset kohteet	20
5. Oulu, Nauruanoja 2.....	20
6. Oulu, Isokankaan laita.....	21
7. Oulu, Hautakaarrot	24
8. Oulu, Kantamaa	26
9. Oulu, Saunaperkaus	27
10. Oulu, Poika-Martimo	30
11. Oulu, Kaupinoja.....	32
12. Oulu, Kotaselkä Itä	34
13. Oulu, Kaupinkangas länsi	37
14. Oulu, Siliäaro	39
15. Oulu, Äijänperkaus.....	41
16. Oulu, Puurosuo	45
17. Oulu, Kaukaetelä.....	49
18. Oulu, Ponnonmaa	53
5. Yhteenvedo tutkimuksen tuloksista	55
6. Lähteet	56

Tutkimuksen perustiedot

Kohde: Oulun Kotaselän tuulivoimapuiston hankealue

Tutkimuksen tyyppi: arkeologinen inventointi

Tavoite: Tarkastaa alueelta tunnetut muinaisjäännökset sekä selvittää, onko alueella aiemmin tuntemattomia arkeologisia kohteita

Kenttätöaika: 22.–26.5.2023

Tutkijat: FM Arttu Tokoi & HuK Taneli Leinonen, Maanala Oy

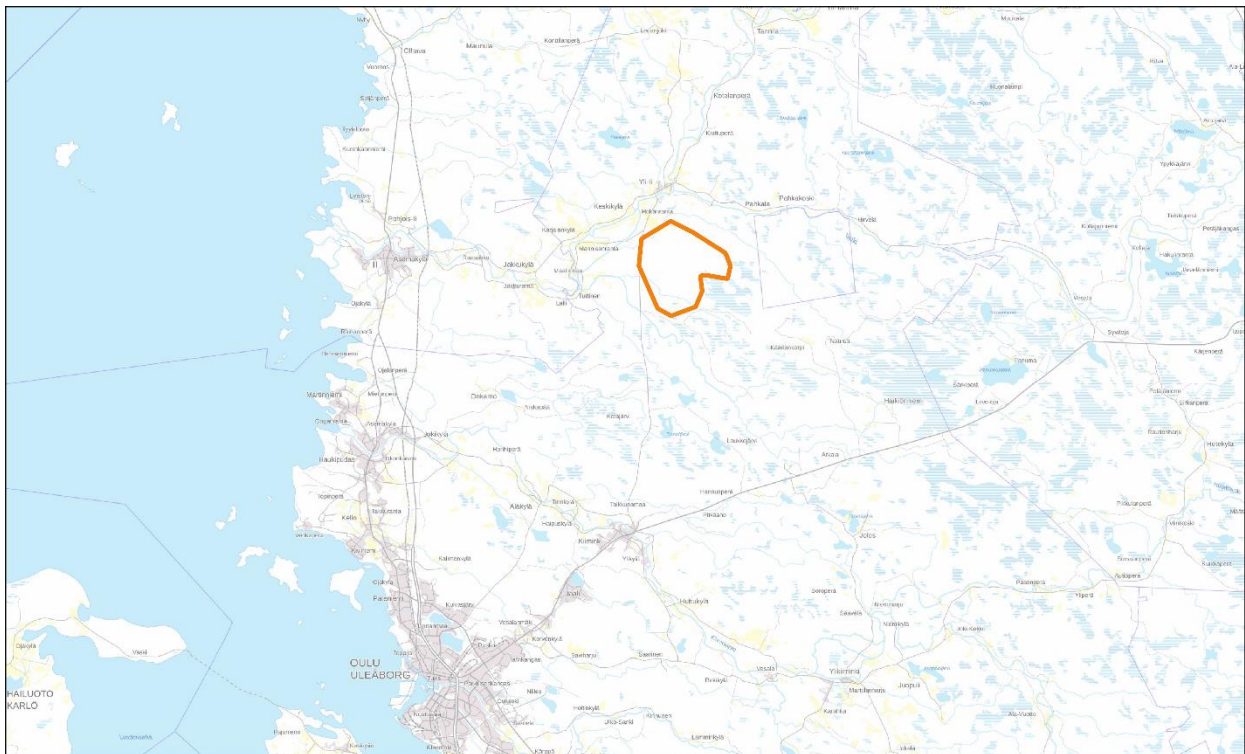
Tilaaaja: Afry Oy

Aiemmat arkeologiset inventoinnit: Schulz 2012; Sarkkinen 2014 (tarkastus)

Alkuperäinen arkistoaineisto digitaalisine valokuvineen: Maanala Oy. Raporttikopiot pdf-muodossa: Museoviraston arkisto, alueellinen vastuumuseo ja työn tilaaja.

Talletetut esinelöydöt: KM46008 ja KM46009 (diar. 13.12.2023)

Tulos: Muinaisjäännösrekisteriin oli kirjattu alueelta aiemmin neljä kiinteää muinaisjäännöstä. Inventoinnissa löydettiin 14 uutta arkeologista kohdetta. Niistä 13 on kiinteitä muinaisjäännöksiä ja yksi muu kulttuuriperintökohde.

Kuva 1. Tutkimusalueen sijainti oranssilla rajattuna. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Raportin karttakoordinaatit on ilmoitettu ETRS-TM35FIN-järjestelmässä.

Kansikuva: Kohteen 16 Puurosuo löytöpaikka sijaitsi kuvan keskellä kalliosaarekkeella. Kuva: Arttu Tokoi.

Taulukko 1. Kohdeluettelo.

Nr	Kohdenimi	Laji	Tyyppi	Rekisterissä	N	E
1	Isokankaan laki	kiinteä muinaisjäännös	asumuspai- nanteet	1000027675	7246053	446127
2	Isokankaan nokka	kiinteä muinaisjäännös	asumuspai- nanteet	1000027671	7245570	446990
3	Kotaselkä	kiinteä muinaisjäännös	kiukaat	1000031206	7244106	446594
4	Murtomaa	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	1000025284	7244626	449815
5	Nauruanoja 2	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	uusi kohde	7246657	445071
6	Isokankaan laita	kiinteä muinaisjäännös	kivikautiset asuinpaikat	uusi kohde	7246173	445895
7	Hautakaarrot	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	uusi kohde	7246920	447447
8	Kantamaa	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	uusi kohde	7245835	448264
9	Saunaperkaus	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	uusi kohde	7244132	444576
10	Poika-Martimo	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	uusi kohde	7243381	444166
11	Kaupinoja	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	uusi kohde	7243349	444726
12	Kotaselkä itä	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	uusi kohde	7243736	448647
13	Kaupinkangas länsi	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	uusi kohde	7242595	445176
14	Siliäaro	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	uusi kohde	7241776	446382
15	Äijänperkaus	kiinteä muinaisjäännös	tervahaudat	uusi kohde	7242033	446996
16	Puurosuo	kiinteä muinaisjäännös	kivikautiset asuinpaikat	uusi kohde	7240746	446345
17	Kaukaetelä	kiinteä muinaisjäännös	kivikautiset asuinpaikat	uusi kohde	7240655	446739
18	Ponnonmaa	muu kulttuuriperintö- kohde	kiukaat	uusi kohde	7241452	448137

1. Tausta ja tutkimustehtävä

Inventointi koskee Oulun Kotaselän tuulivoimahankealuetta. Voimala-alue suunnitellaan Oulun Yli-lihin Kiimingintien itäpuolelle lijoesta etelään. Hankealueen pinta-ala on 32 km². Sille suunnitellaan vaihtoehtoisesti joko 18 tai 12 tuulivoimalaa.

Pohjois-Pohjanmaan museo on huomionut hankkeen valmistelun yhteydessä, että alueen läheisyydessä lijoen alueella on runsas kivikautinen muinaisjäännösröyry, ja myös hankealue olisi sopiva kivikauden asumiselle. Museo on edellyttänyt alueella kattavaa inventointia huomioiden voimalanpaikat ja muut rakentamisen vaikutusalueet.

Inventoinnin aikaan tiedossa ovat olleet vain voimalanpaikat. Näiden lisäksi tarkastettiin alueelta ennestään tunnetut neljä muinaisjäännöskohdetta. Maastossa käytiin läpi myös arkeologisten kohteiden kannalta otollisia alueita sekä valmistelemissä töissä havaittuja mahdollisia kohteita.

Afry Oy tilasi alueen arkeologisen inventoinnin Maanala Oy:ltä 7.12.2022. Maastotyöt tekivät FM Arttu Tokoi ja HuK Taneli Leinonen 22.–26.5.2023.

2. Menetelmät

Valmistelemissä töinä tutkittiin alueelta saatavissa oleva historiallinen kartta-aineisto, josta pyrittiin selvittämään historiallisen ajan maankäyttöä. Paikannimistöä käytiin läpi Nimiarkiston ja Nimisampo-palvelun avulla sekä vanhoilta kartoilta.

Maanmittauslaitoksen 0,5 p laserkeilausaineistoon pohjautuvasta vinovalovarjosteesta etsittiin anomaliaita kuten mahdollisia tervahautoja. Tunnetut tervahaudat tarkistettiin myös Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta.

Maastossa tarkastettiin kaikki voimalanpaikat, joista arkeologisten kohteiden löytymisen katsottiin mahdolliseksi. Joitain suolla sijaitsevia paikkoja jätettiin tarkastamatta. Suunnitellut tielinjat tai soranottoaikat eivät olleet vielä tiedossa.

Kaikki laserkeilausaineistosta tehdyt havainnot tarkastettiin maastossa. Useimmista myös löydettiin uusia kohteita.

Maastotöissä noudatettiin vakiintuneita arkeologisen inventoinnin menetelmiä. Maastoa tarkasteltiin pintapuolisesti, ja sopiville paikoille tehtiin koekuoppia tai kairauksia. Havainnot dokumentoitiin valokuvien, sanallisesti ja satelliittipaikantimella.

Kohteiden koordinaattitiedot on ensisijaisesti kirjattu vinovalovarjosteen perusteella. Tämä koskee useimpia tervahautoja. Muut kohteet on paikannettu satelliittipaikantimella useiden mittauksen avulla, mutta paikkatiedoissa voit tästä huolimatta olla epätarkkuutta.

Kohteet on pyritty paikantamaan ja rajaamaan kartalle löytölevinnän ja vinovalovarjosteen perusteella. Rajaukset on tehty hieman kauimmaisten saatujen havaintojen ulkopuolelle ja näissä on lisäksi huomioitu paikannuksen epätarkkuus.

Sääolosuhteet olivat maastotöiden aikaan hyvät.

3. Yleiset havainnot

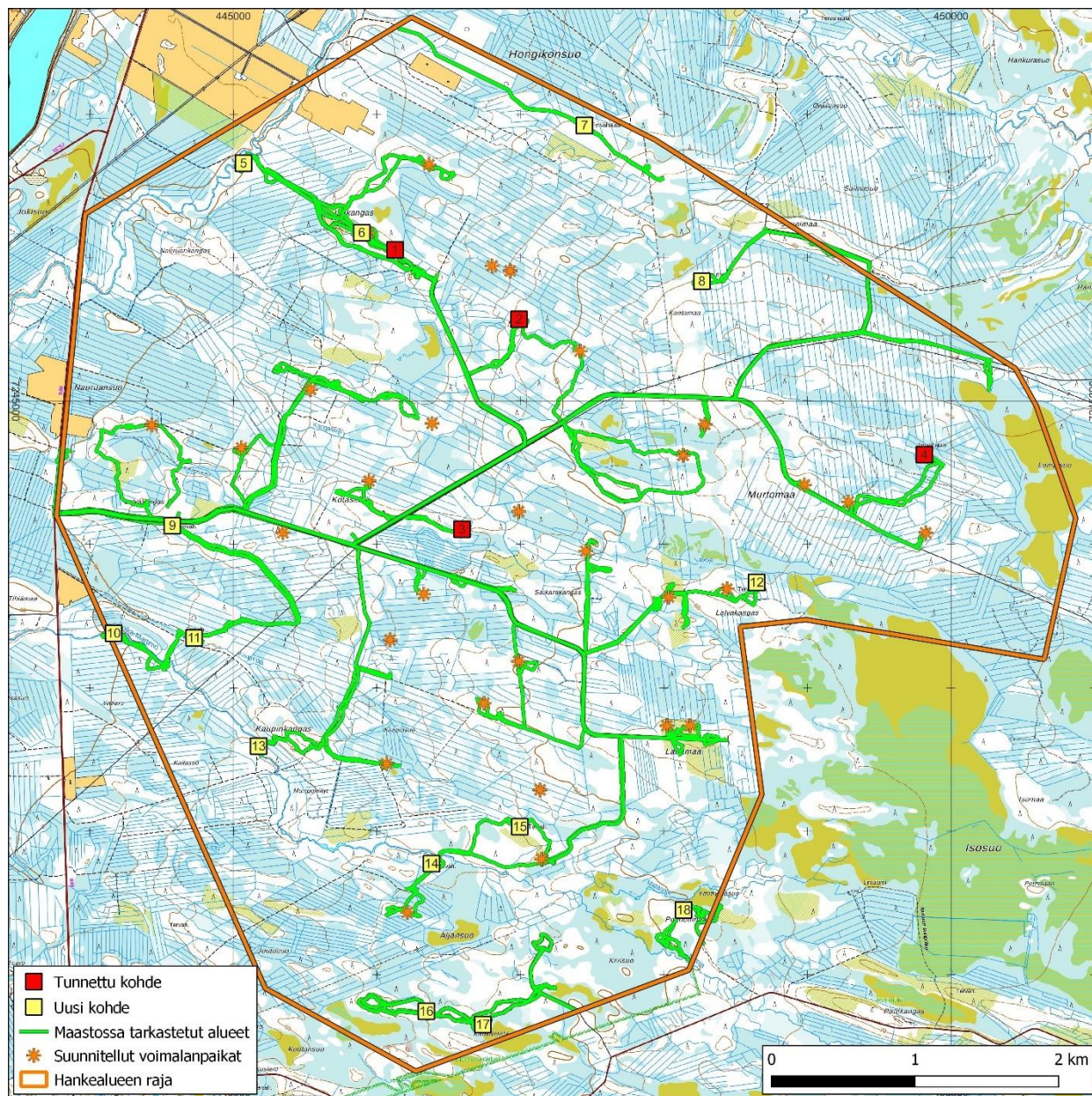
3.1. Topografia

Hankealue on rikkonaisten pienten kangasalueiden halkomaa suomaastoa. Lähes koko alue on ojitettu. Esihistorialliselle asutukselle soveltuvien maastonkohtien havaitseminen on vaikeaa, sillä kartta antaa huonon kuvan maastosta. Maan ollessa pääosin tasaista kartalle merkityt kangasalueet ovat usein suoperäisiä. Toisaalta alueella on paikoin kaivettu metsäojia kuiville kankaillekin. Lisäksi osa ojista ei näy maastokartalla. Vinovalovarjoste auttaa asiaa hieman, mutta siitäkään ei ole erityisen suurta hyötyä, sillä topografia on pienipiirteistä.

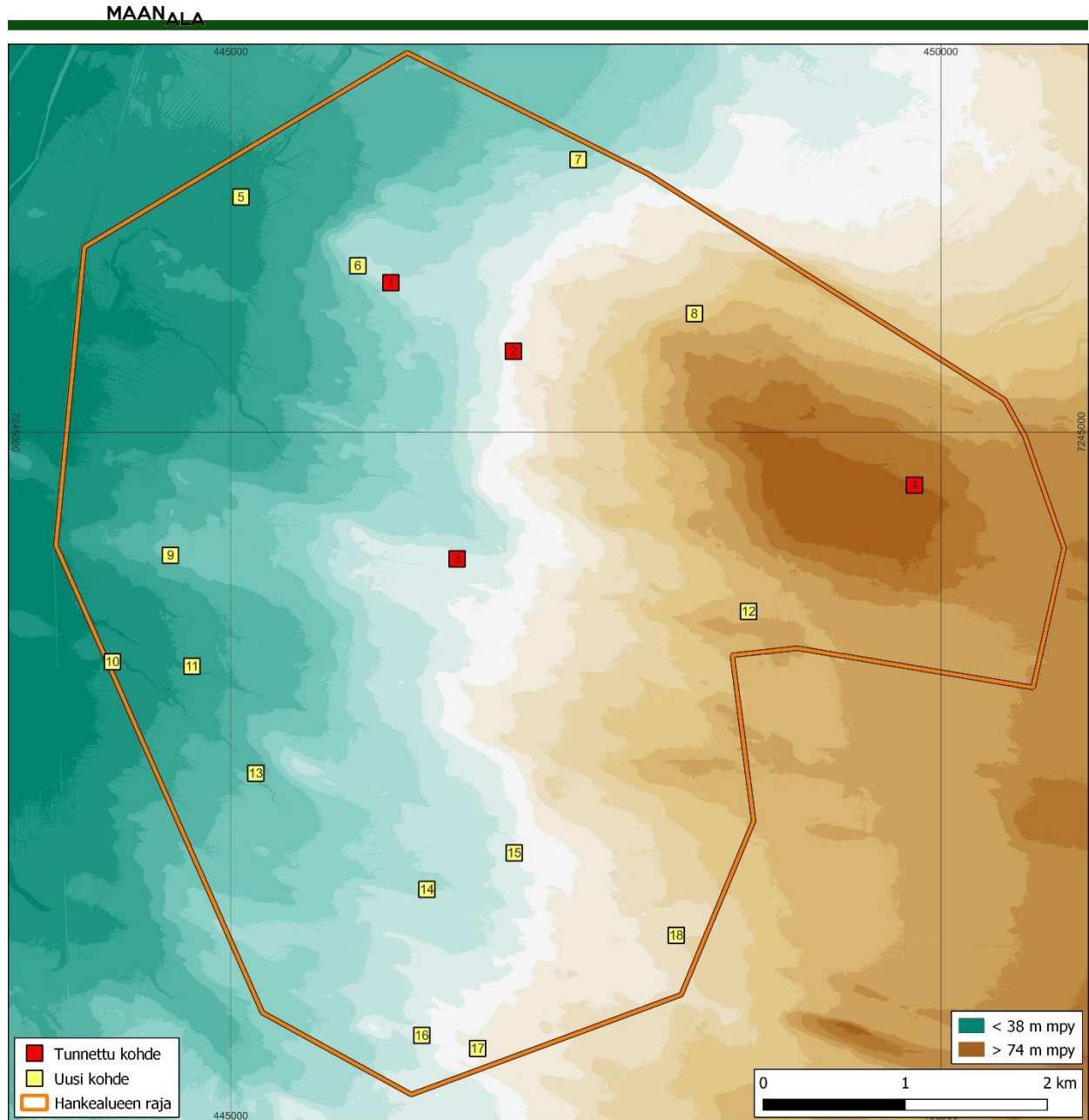
Suurempia ja selkeämpiä kankaita ovat esimerkiksi Kotaselkä, Isokangas, Nauruankangas ja Jounimaa. Sen sijaan laaja Murtokangas on matala ja rajoiltaan epäselvempi.

Hankealueella on kaksi huomattavaa jokea tai ojaa. Nauruanoja kulkee lyhyen matkan alueen luoteisosassa. Siihen laskee pienempi Kangasoja. Poika-Martimo halkoo koko eteläosaa. Siihen laskee pienempi Kaupinoja sekä yläjuoksulla Kivioja ja Mätäsoja. Alueella on myös joitain muita pienempiä oja, vaikka pääosin ne ovat hävinneet ojituksissa.

Alue sijoittuu korkeudeltaan välille 38–74 m mpy. Alueelta ennestään tunnetut kiviakautiset kohteet ovat korkeustasolla 52–57,5 m mpy. Läheltä Iijokivarresta tunnetaan runsaasti kiviakautta vastaavilta tasoilta, mutta myös korkeammalta.

Kuva 2. Kohteiden sijainti ja tarkastetut alueet. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 3. Alueen korkeusmalli. Värät ovat kahden metrin välein. Pohja-aineisto: Maanmittauslaitoksen 2 m korkeusmalli.

Kuva 4. Poika-Martimon vartta. Oikeassa reunassa näkyvän kuusikon takana on tervahauta, kohde 13.

3.2. Historiallinen kartta-aineisto ja nimistö

Varhaisin aluetta kuvaava tarkka karttamateriaali on 1760-luvun niittyjen jakokarttoja (Backman 1766–67a-e). Ne ovat varsin hajanaisia, ja paremman kokonaiskuvan saa kylän metsämaiden isojakokartasta (Hackzell 1813). Kuten niittykartat, sekään ei yllä alueen itäosiin. Haukiputaaseen kuuluneista eteläosista löytyy oma jakokarttansa (Hackzell 1831). Kartoista nähdään, että suoniittyjen lisäksi alueella ei ole tällöin ollut merkittävää maankäyttöä. Iin ja Haukiputaan välinen raja kulkee alueella suoraan, joten ilmeisiä rajamerkkien paikkoja ei ole kartalta nähtävissä.

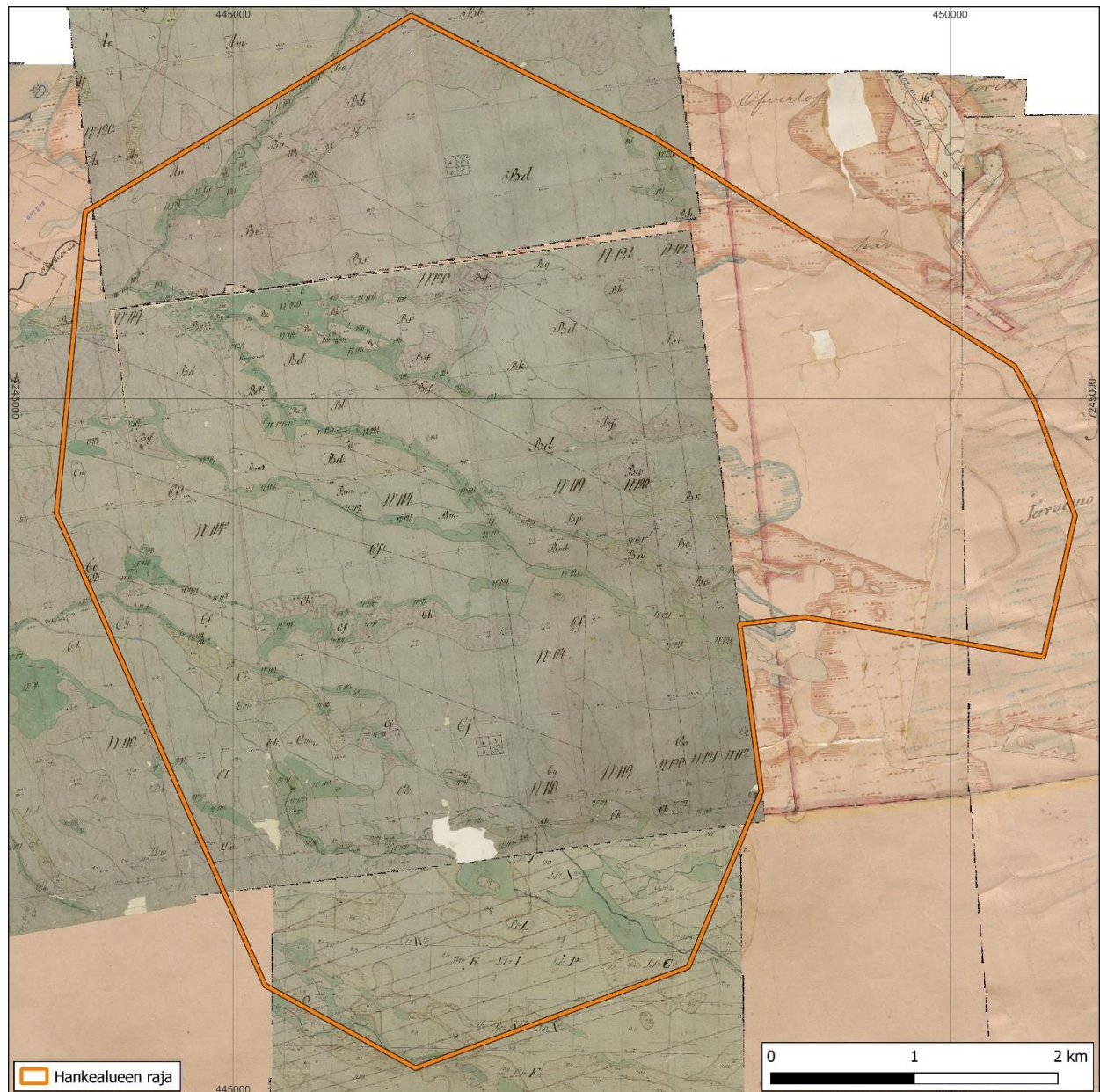
Pitäjänpitkäkartat ovat vuodelta 1846 (pitäjänpitkäkartat 1846a-d). Näissä tilanne on pysynyt entisellään. Alue on kylien takametsiä. Nykyäänkin alue on lähinnä metsätaloustaloudessa.

Paikannimistöä löytyy Nimiarkiston ja maastokartan aineistojen lisäksi vanhoista niittykarttoista (Backman 1766–67a-e). Pääosa niistä on kuitenkin luontonimiä. Arkeologisten

kohteiden kannalta mielenkiintoisempia ovat ainakin *Kotaselkä*, *Hautakaarrot*, *Saunaperkaus* ja *Saunasuonoja* (NA Kylmänen 1961).

Kotaselkä on laaja kangasalue ja nimen alkuperä ei ole enää tiedossa. Kodansijojen löytäminen tällaiselta alueelta on hyvin vaikeaa. Saunanimet liittyvät todennäköisesti niittysaunoihin, tosin toisen näistä kohdilta löydettiin tervahauta (kohde 9). Hautakaarrot liittyyne lähellä olevaan tervahautaan (kohde 7).

Hankealueen itälaidalta tunnettu Raaterämiä tai Raaterämiö on tietojen mukaan käsittänyt vanhan pitkosreitit, jota myöten Karjalankyläisten karja on kulkenut alueen luonnonlaitumille (NA Kylmänen 1961; Turpeinen 1979). Nykyään alueen halkaisee maantie ja suoalue on muutenkin ojitettu. Maastotarkastuksen perusteella katsottiin, että pitkosrakenteet ovat todennäköisesti tuhoutuneet, tai jos niitä on jossain kohtaa säilynyt, on niitä hyvin vaikea paikallistaa.

Kuva 5. Hankealue isojakokartoille asemoituna (Hackzell 1813 ja 1831). Taustalla pitäjänkartat 1846.

4. Inventointikohteet

4.1. Aiemmin rekisteröidyt arkeologiset kohteet

1. Oulu, Isokankaan laki

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000027675

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Tyyppi: asuinpaikat/asumuspainanteet

Ajoitus: kivikautinen

N 7246052 E 446127

Korkeus: 52 m mpy

Löydöt: ei talletettu

Aiemmat tutkimukset: Sarkkinen 2014 (tarkastus, ei raporttia)

Asumuspainanteet sijaitsevat harvassa mäntymetsässä Isokankaan laen kaakkoispäässä. Luoteenpuoleinen painanne (A) on mitoiltaan noin 8 x 4 m ja luode-kaakkosuuntainen. Kaakkoispuolella on pieni kuoppa. Painanteeseen tehdystä koekuopasta on 2014 löydetty palanutta kiveä ja kvartsi-iskos.

Kaakonpuoleinen painanne (B) on mitoiltaan noin 9 x 5 m ja itä-länsisuuntainen. Sen syvyys on noin 40 cm. Ympäriällä on valli. Painanteen länsipuolelta havaittiin 2023 inventoinnissa ajouralta yksi kvartsi-iskos, joka jätettiin paikalleen. Luoteisemman painanteen kohdalta havaittiin myös pari palaa lohjennutta kvartsia ajouralta.

Painanteiden paikkatietoja voitiin vuonna 2023 hieman tarkentaa laserkeilausaineiston

pohjalta. Tämä koskee erityisesti kaakon puoleista painannetta. Samasta syystä aluerajasta on hieman muutettu.

Paikalta 190 m kaakkoon oli 2014 löydetty yksi kvartsi ja palanutta kiveä (C). Paikka on metsätien eteläpuolella harvassa taimikossa. Löytöpaikan ympäristö pintapoimittiin vuonna 2023 niin tarkasti kuin havainto-olosuhteet mahdollistivat. Vanhat laikutuksen jäljet eivät onneksi olleet vielä peittyneet kasvillisuuteen ja lisäksi kankaalle oli kaivettu metsäojia, vaikka löytöpaikan kohta oli kuivaa hiekkakangasta. Alueelta löydettiin kymmenisen iskosta ja useita palaneita kiviä. Löydöt jätettiin paikalleen.

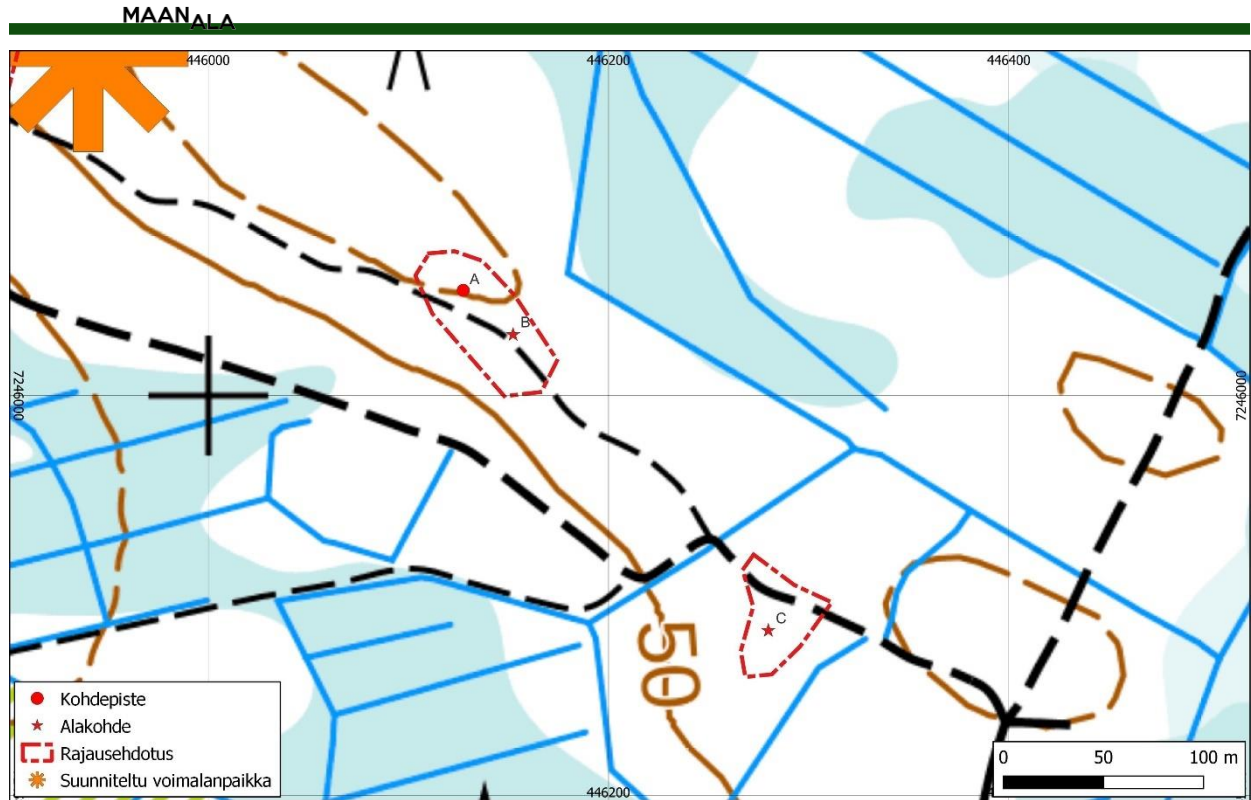
Paikka voidaan hyvin rajata löytölevinnän ja maastonpiirteiden avulla. Kohdalla on matala muinaisrantatörmä, mahdollisesti pieni niemeke. Maasto laskee lounaaseen ja muuttuu täällä hieman märemmäksi. Samoin metsätien koillispuoli on maaperältään kosteampaa. Pääosa löydöistä keskittyy noin 30 x 10 metrin laajuuselle koillinen-lounas-suuntaiselle alueelle, joitain löydettiin hieman kauempaa.

Löytöalueen koillispää on hiekkatiellä, joka on perustettu suoraan hiekkakankaalle tasoittamalla kohta. Heti tien lounaispuolella on epämääräisiä kuoppia, jotka lienevät vanhoja soranoton jälkiä. Asuinpaikan keskeisin osa on siten ilmeisesti osittain tuhoutunut.

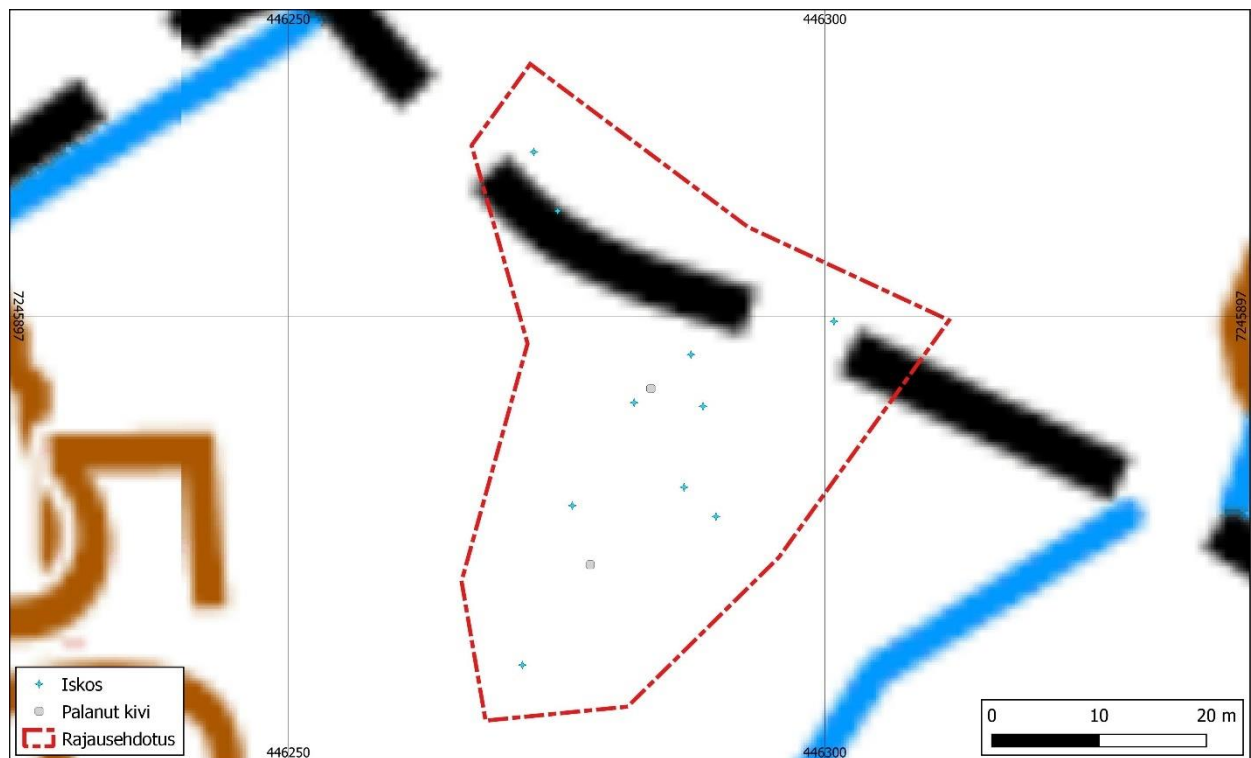
Asuinpaikka on täsmälleen samalla korkeudella kuin tästä luoteeseen sijaitsevat asumus-painanteet ja lienee tämän kanssa samanaikainen. Vastaavaa korkeutta on myös lähellä sijaitseva kohde 6.

Taulukko 2. Kohteen havainnot.

Nro	N	E	Kuvaus
A	7246052	446127	Luoteenpuoleinen asumuspainanne.
B	7246030	446152	Kaakonpuoleinen asumuspainanne.
C	7245883	446280	Iskosten alue.

Kuva 6. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 7. Löytöjen levintä itäisemmällä alueella. Pistein kohdalta löytöjä saattoi olla useita.

Kuva 8. Kaakkoisempi painanne, jonka eteläosan yli kulkee ajoura. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 9. Kvartsi-iskos mätästysmättäessä. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 10. Löydöt tulivat pääosin tien oikealla puolen olevasta taimikosta. Joitain kvartseja löydettiin myös tieltä. Kuva: Arttu Tokoi.

2. Oulu, Isokankaan nokka

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000027671

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Tyyppi: asuinpaikat/asumuspainanteet, maa-
rakenteet/kuopat

Ajoitus: kivikautinen

N 7245554 E 446986

Korkeus: 57,5 m mpy

Löydöt: –

Aiemmat tutkimukset: Sarkkinen 2014 (tarkas-
tus, ei raporttia)

Paikalla on asumuspainanteiden rivi. Rivistö on pohjois-eteläsuuntainen ja noin 35 m pitkä. Painanteita on mahdollisesti 4 kappaletta (kartalla A–D). Pituudeltaan ne ovat noin 7 m ja niitä erottaa noin 1 m valli. Kuten Sarkkinen huomioi, rivissä voi olla myös yksi suurempi painanne ja kaksi pienempää. Yhden painanteen pohjalle tehtiin 2014 koekuoppa, josta löydettiin kvartsia ja palanutta kiveä.

Painannerivistä vajaa 10 m itään on vielä yksi 7 x 4 m kokoinen matalan 1–2 m vallin ympäröimä painanne (E). Inventoinnissa vuonna 2023 katsottiin tämäkin mahdollisesti asumuspainanteeksi.

Painannerivistön pohjoispäästä vain 7 m koilliseen on laaja lähde. Lammikko on noin 20 m halkaisijaltaan. Mikäli vesiolosuhteet ovat säilyneet paikalla samanlaisina, on lähde tarjonnut jo asuinpaikan käyttöaikana hyvän

vesipaikan. Tämä voi olla jopa syy asuinpaikan valinnalle.

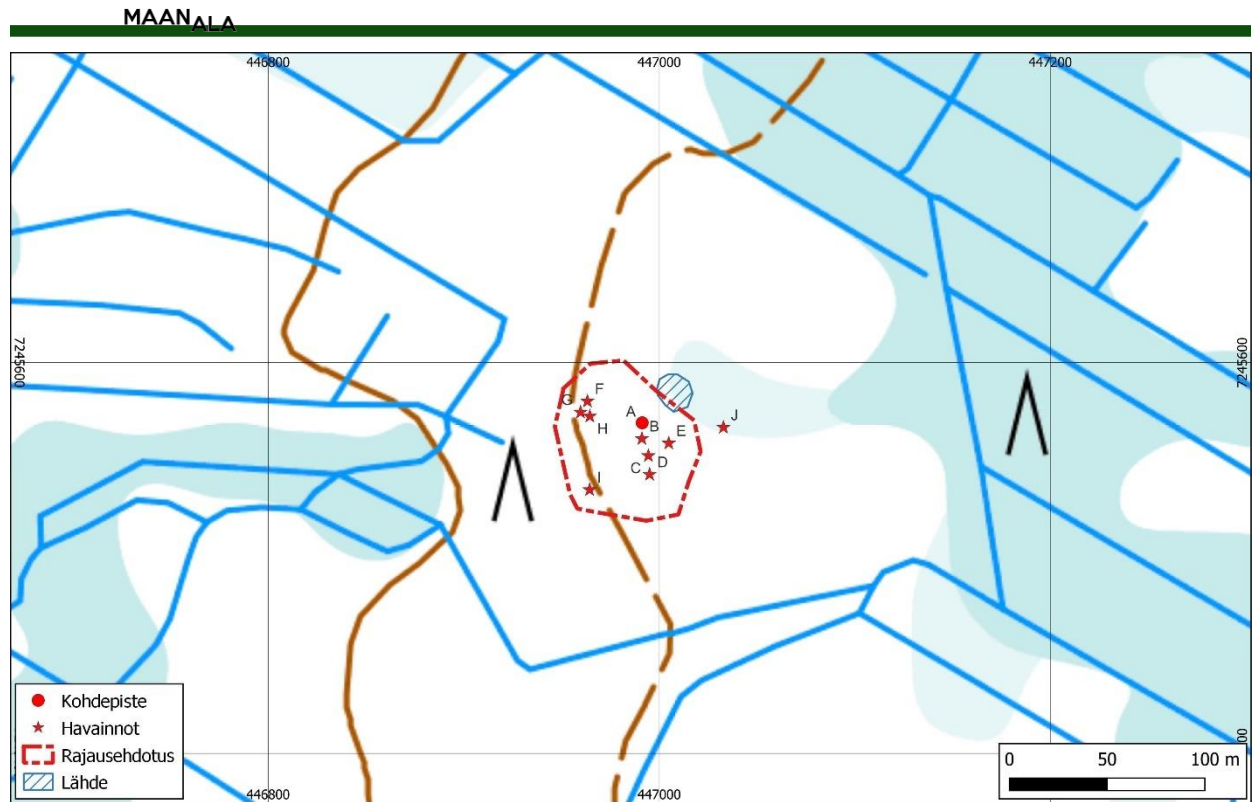
Painannerivistöstä 20–30 m luoteeseen on useita kuoppajäännöksiä (F–H). Nämä sijaitsevat länteen aukeavan muinaisrantatörmän päällä. Oletettavasti paikka on rantasidonnainen, mikä tarkoittaa, että itse asumuspainanteet ovat sijainneet hieman kauempana rannasta.

Paikalla on kaksi pientä 3 x 1,5 m kuoppajäännöstä ja yksi laakeampi noin 5–7 x 2 m rinteesseen kaivettu painanne. Suurimman pohjalta oli 2014 tutkimuksissa havaittu huuhtoutumiskerros.

Painannerivin eteläpäästä 25 m länteen havaittiin yksi uusi kuoppakohde. Kuoppa oli mitoiltaan 3 x 2 x 0,3 m ja sen eteläpuolella oli selkeä valli (I). Pohjalta havaittiin 20 cm huuhtoutumiskerros.

Itäisimmästä painanteesta 30 m itään on niin ikään kuoppajäännös (J). Mitoiltaan se on 3 x 2 x 0,6 m. Eteläpuolella on selkeä valli tai kasa, johon maata on nostettu. Pohjalla on turvetta, joten maannosta ei ollut löydettävissä. Kuoppa on muita syvempi, mutta muuten vastaa mitoiltaan ja ulkomuodoltaan niitä. Kuoppa voi kuitenkin olla muita myöhäisempi. Sarkkinen on 2014 huomionut lähialueella olevan moderneja kaivantoja.

Kohteen paikkatietoja on täsmennetty. Kohdepiste on sijoitettu painannerivistön pohjoisimpaan painanteeseen. Havaintojen koordinaatit on tarkistettu laserkeilausaineistosta. Kohteen rajausta on laajennettu uudet havainnot huomioiden.

Kuva 11. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Taulukko 3. Kohteen havainnot.

Nro	N	E	Kuvaus
A	7245569	446991	Asumuspainanne.
B	7245561	446991	Asumuspainanne.
C	7245552	446994	Asumuspainanne.
D	7245543	446995	Asumuspainanne.
E	7245559	447005	Mahdollinen asumuspainanne.
F	7245580	446963	Kuoppajäännös.
G	7245575	446960	Kuoppajäännös.
H	7245573	446964	Kuoppajäännös.
I	7245535	446964	Kuoppajäännös.
J	7245567	447033	Mahdollisesti uudempi kuoppajäännös.

Kuva 12. Etualalla asumuspainanne rivistöä. Taustalla näkyy lähde. Kuva: Arttu Tokoi.

3. Oulu, Kotaselkä

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000031206

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Tyyppi: kivrakenteet/kiukaat

Ajoitus: historiallinen

N 7244106 E 446594 (kiuas)

N 7244108 E 446605 (mahdollinen kellari)

Korkeus: 55 m mpy

Löydöt: –

Aiemmat tutkimukset: Sarkkinen 2014 (tarkastus, ei raporttia)

Kotaselän korkeimman harjanteen itäpäässä on kiuas. Mitoiltaan se on noin 1,5 x 1,5 x 0,6 m. Sen itäpuolella on vallien ympäröimä kuoppa, jonka koko on noin 2,5 x 1 m. Tarkastuksessa 2014 sitä pidettiin mahdollisesti kellarina.

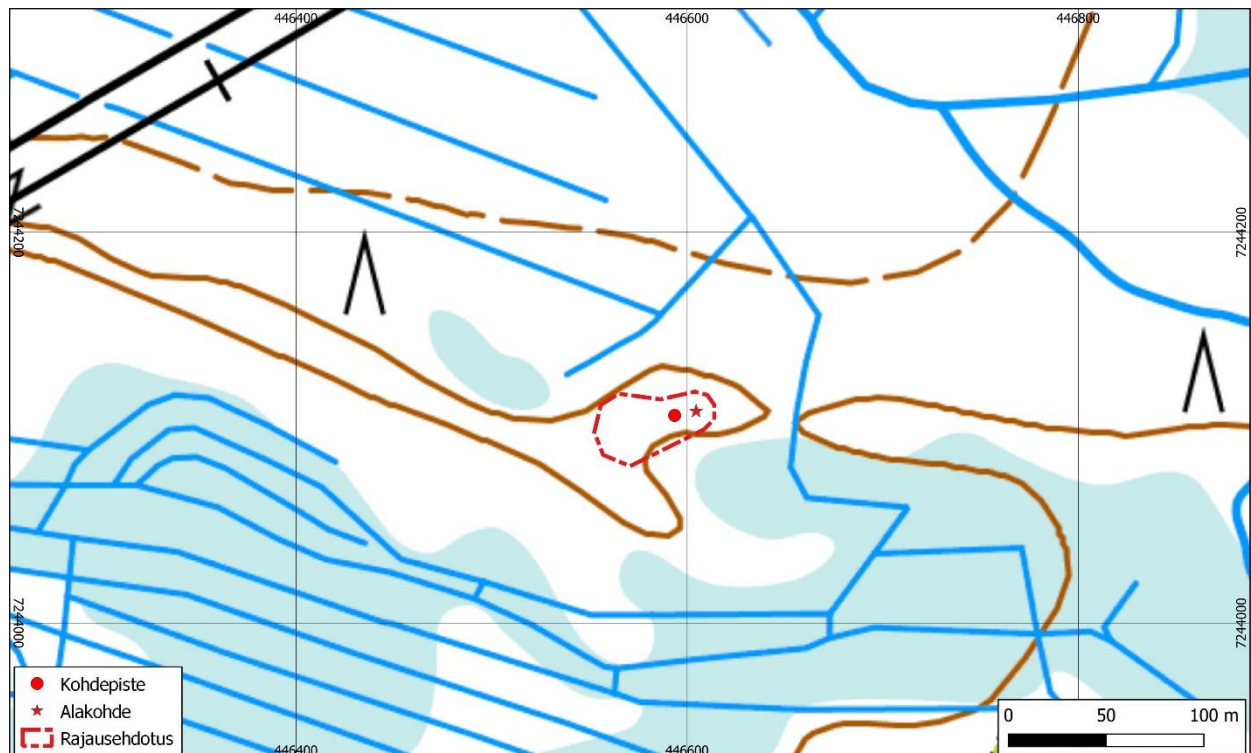
Kohdetta on arvioitu niittysaunan sijaksi. 1700-luvun kartalla paikka osuu suoniittyjen laitaan.

Paikalta 200 m koilliseen virtaava oja on tunnettu Saunasuonojana. Nimitietueeseen liittyy maininta ojan lähellä sijainneesta niittysaunasta (Liisa Kylmänen 1961). Ojan varsi on kuitenkin varsin pitkä, ja alueella on voinut olla useita saunoja, joten ei voida todeta muistitiedon viittaavan välttämättä juuri tähän.

Toisaalta kiukaasta länteen oleva laajempi kuoppa vaikuttaa laserkeilausaineistojen perusteella tervahaudalta. Havainto tehtiin vasta jälkitöiden yhteydessä. Inventoinneissa mahdollinen tervahauta on noteerattu kuoppana.

Kuva 13. Niittykartalla kohde osuu keskelle karttaotetta niityn reunaan (Backman 1766–67).

Kuva 14. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

4. Oulu, Murtomaa

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000025284

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7244626 E 449815 (tervahauta)

N 7244619 E 449842 (tervapirtin jäännös)

Korkeus: 73 m mpy

Löydöt: –

Aiemmat tutkimukset: Schulz H-P. 2012

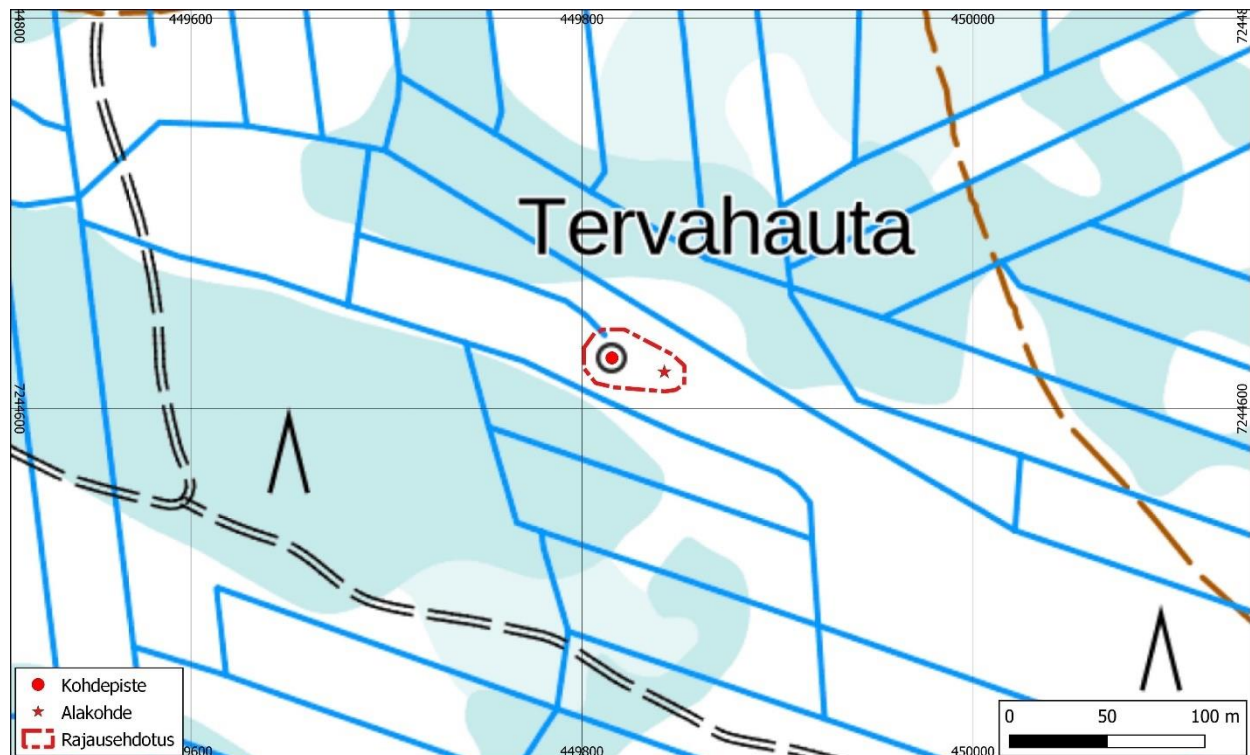
Paikalla on halkaisijaltaan noin 18-metrinen tervahauta. Vallit ovat 3–4 m leveät. Halssi on

pohjoiseen. Noin 15 m tervahaudasta itään on tervapirtin jäännös.

Kohde oli vuonna 2023 säilynyt ennallaan. Tervapirtin perustusta ei erottanut korkean aluskasvillisuuden vuoksi. Kiuas sen sijaan erottui.

Nykykartalle Murtomaaksi merkitty alue on ilmeisesti alkuperäiseltä nimeltään Ylihaudanmaa (Kylmänen 1961). Nimi voi viitata tähän tervahautaan. Varsinainen Murtomaa on tarkoittanut nykykartalla Kantamaaksi nimettyä kangasta, jolla on myös perimätiedon mukaan sijainnut tervahauta (ks. kohde 8).

Kohdepisteiden sijaintia ja kohteen rajausta tarkennettiin maastomittausten ja rinnevarjosteen pohjalta.

Kuva 15. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 16. Murtomaan tervahauta. Kuva: Taneli Leinonen.

4.2. Aiemmin rekisteröimättömät arkeologiset kohteet

5. Oulu, Nauruanoja 2

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7246657 E 445071

Korkeus: 41 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee Nauruanojan varressa kuusimetsässä. Paikalla on selkeäpiirteinen

tervahauta. Tervahaudan kokonaishalkaisija on 12 m. Valli on noin 2 m leveä ja 0,5 m korkea. Hautapainanne on keskeltä 120 cm syvä.

Luoteen puolella oleva halssi erottuu matalana painanteena. Mitoiltaan se on noin 5 x 2 x 0,5 m. Halssi jatkuu suoraan ojan reunalle.

Tervahaudan pohjalta havaittiin 20 cm hiilensekaista nokista hiekkaa. Tämän alla on tervan kovettama hiekkakerros. Tervahaudan ympärillä on kuoppia ja painanteita. Muita tervahaudaan liittyviä rakenteita ei havaittu.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

6. Oulu, Isokankaan laita

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksensä

Tyyppi: asuinpaikat

Ajoitus: kivikautinen

N 7246173 E 445895

Korkeus: 50–52 m mpy

Löydöt: KM46009

Kohde sijaitsee Isokankaan lounaisreunalla 250 metriä Isokankaan laen asumuspainannekohdeesta (kohde 1) länsiluoteeseen. Paikka on mäntyä kasvavaa hiekkakangasta. Kohdalla on loivapiirteinen lounaaseen pistävä niemi.

Paikalle kaivetusta koekuopasta (A) löydettiin kaksi kvartsi-iskosta. Löytöpaikan lähiympäristöön tehdyistä koekuopista ei saatu lisää löytöjä.

Koekuopasta 30 m etelään ja 35 m lounaaseen alarinteestä löydettiin ajouralta muutamia iskoksia. Näistä selkeämmät olivat läntisemmän

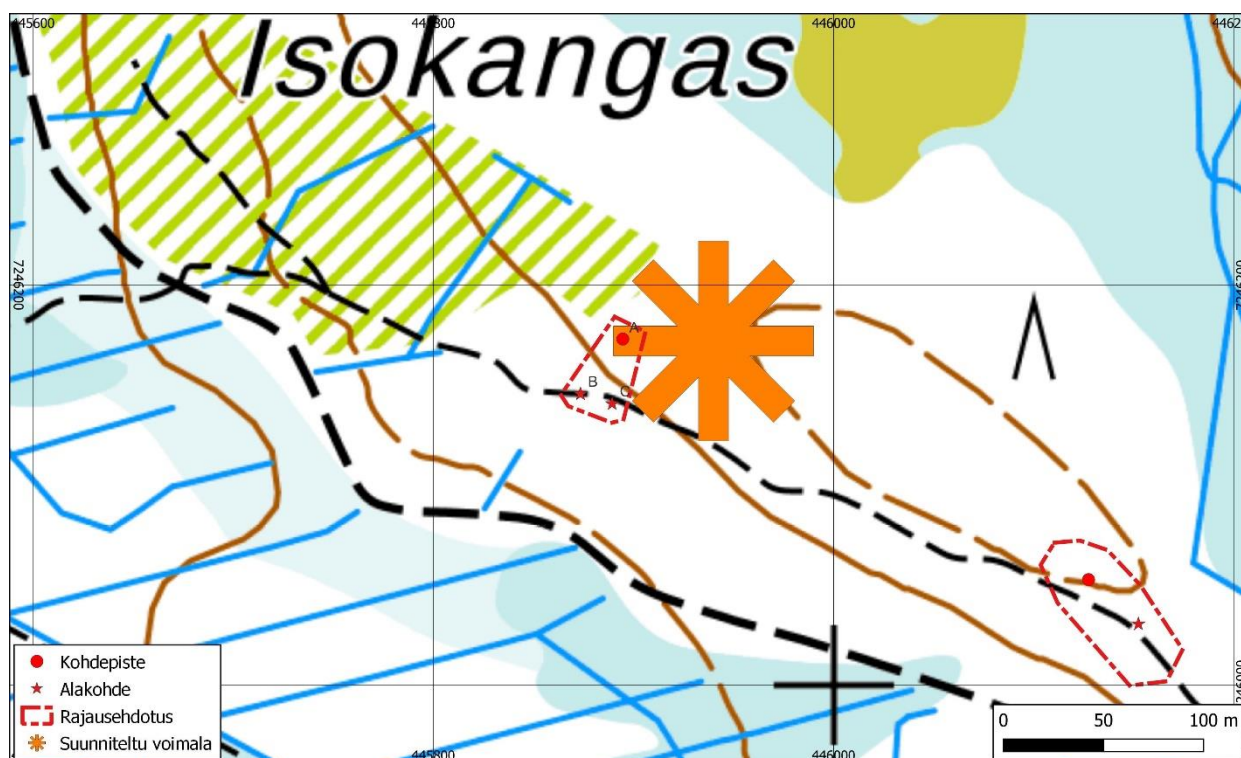
keskittymän (B) kohdalta. Maaperä kohdalla on hiekkaista.

Paikka tulkittiin kivikautiseksi asuinpaikaksi. Löytöjä tehtiin melko vähän, joten kyse voi olla lyhytaikaisesta toiminnasta tai sitten varsinainen asuinpaikka on jossain lähialueella. Paikka sijoittuu samalle tasolle viereisen kohteen (kohde 1) kanssa ja on mahdollisesti samanikäinen.

Kankaan lounaisreunalla on useita loivapiirteisiä rantaterasseja. Erityisesti alempana maaperä on hiekkaa. Ylempänä maa on kivisempää.

Mäen laelle kaivettiin joitain koekuoppia ja laki oli hyvin kivistä. Vaikuttaa todennäköiseltä, että kivikautinen toiminta keskittyy alemmaksi lounaisrinteeseen.

Aivan kohteen tuntumaan mäen laelle on suunniteltu alustavasti voimalanpaikkaa. Mikäli paikkaa voitaisiin siirtää esimerkiksi pohjoisemmaksi, voitaisiin kohde kiertää.

Kuva 18. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Taulukko 4. Kohteen havainnot.

Nro	N	E	Kuvaus
A	7246173	445895	Iskoksia koekuopasta.
B	7246146	445874	Iskoksia ajouralta.
C	7246141	445889	Rikkoutunutta kvartsia ajouralta. Ei talletettu.

Kuva 19. Asuinpaikka sijoittui kankaan laitaan hieman ympäristöä korkeammalle niemekkeelle. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 20. Iskoksia koekuopasta. Kuva: Arttu Tokoi.

7. Oulu, Hautakaarrot

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7246920 E 447447

Korkeus: 51 m mpy

Löydöt: –

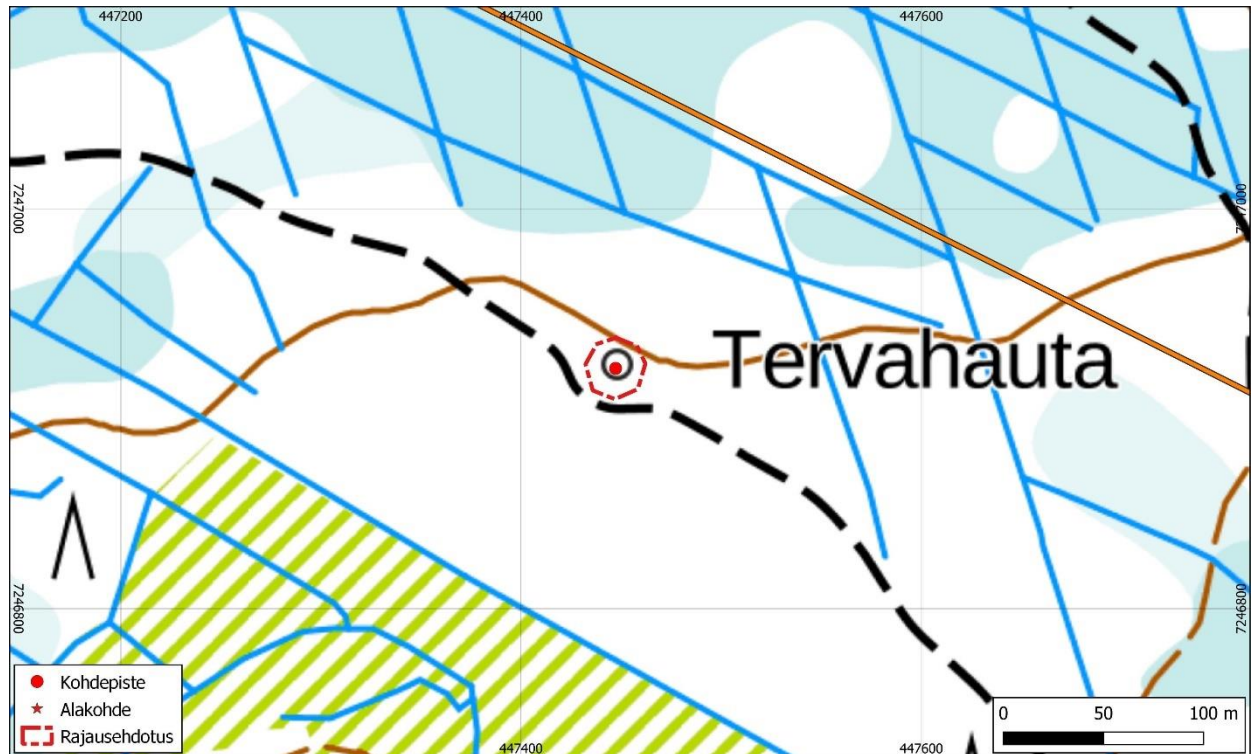
Hongikonsuon eteläreunalla, noin 1,9 km itäkaakkoon Nauruanojan ylittävältä sillalta sijaitsee yksittäinen tervahauta matalan kankaan pohjoisreunassa metsäautotien varressa.

Tervahaudan kokonaishalkaisija on 15 metriä ja vallin leveys kauttaaltaan noin 3 metriä. Syvyyttä haudalla on arviolta 1,2 metriä ja vallin korkeus vaihtelee 30–60 cm. Halssi on kooltaan 2 x 6 metriä ja se laskee koilliseen, josta jatkuu eteenpäin suolle matalana ojana.

Tervahaudalta noin 15 metriä itäkaakkoon havaittiin 1 x 1 metrin kokoinen kuopanne, joka voi liittyä siihen. Lähistöltä ei havaittu muita rakenteita.

Puusto on havupuuvaltaista, mutta tervahaudan ympärillä ja päällä kasvaa erittäin tiheästi nuorta lehtipuuta, lähinnä koivua.

Kohde tarkastettiin maastokartan merkinnän perusteella.

Kuva 21. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 12. Tervahaudan halssi. Kuva: Taneli Leinonen.

8. Oulu, Kantamaa

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännoksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7245826 448216 (läntinen tervahauta)

7245835 448264 (itäinen tervahauta)

Korkeus: 66 m mpy

Löydöt: –

Kantamaan pohjoisreunalla, noin 200 metriä länsilounaaseen Jounimaasta tulevan huonokuntoisen metsäautotien kääntöpaikalta, on kaksi tervahautaa.

Haudoista itäisempi on halkaisijaltaan noin 18 metriä vallien ollessa noin 3 m leveät. Syvyydeltään hauta on noin 90 cm. Vallit ovat

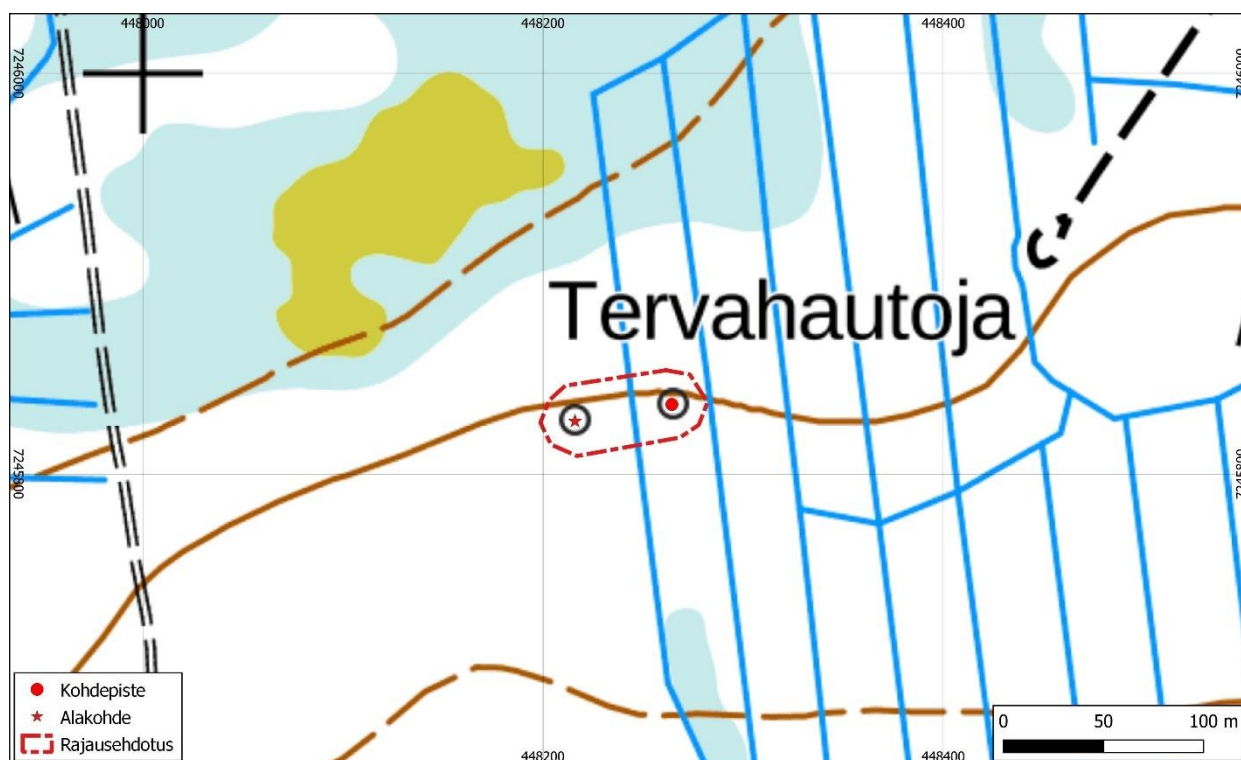
selkeät, mutta matalahkot. Halssi on pohjoiseen päin. Läntisempi tervahauta on saman kokoinen. Vallit erottuvat hyvin. Myös sen halssi on pohjoiseen. Tervahautojen väliä on noin 50 metriä.

Alue on hakattua, rämemäistä, harvaa metsää, jossa aluskasvillisuutena on lähinnä korkeaa heinää. Märän suon reunaan on tervahautoilta noin 70 metriä.

Tervahautojen välissä havaittiin inventoinnissa epämääräinen maakuoppa, joka voi liittyä niihin. Mahdollista tervapirtin paikkaa tai muita rakenteita ei havaittu.

Liisa Kylmäsen (NA 1961) mukaan kankaan oikea nimi on Murtomaa. Perimätiedon mukaan paikalla on ollut Hökän talon tervahauta.

Kohde on merkitty maastokarttaan.

Kuva 23. Kohteiden sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

9. Oulu, Saunaperkaus

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7244132 E 444576

Korkeus: 46 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee maantien eteläpuolella Latvakankaan etelälaidalla (oik. Lalvakangas ks. Kylmänen 1961; Turpeinen 1979). Kohteen itäpuolelta kulkee tieura.

Paikalla on kokonaishalkaisijaltaan noin 16 m tervahauta. Hautapainanne on noin 9 m halkaisijaltaan. Vallit ovat noin 3 m leveät. Pohjoispuolella valliin on kaivettu kaivinkoneella suurehko kuoppa, josta on ilmeisesti otettu soraa tien pohjaan.

Halssi on selkeäpiirteinen ja osoittaa etelään. Se on mitoiltaan noin 6 x 1 x 0,8 m.

Tervapirtti on kiukaan kaakkoispuolella noin 10 metrin päässä. Siihen liittyvä kiuas on matala ja huomaamaton. Muodoltaan se on suorakulmainen ja mitoiltaan 2,5 x 1,5 x 0,2 m. Nokiset kivet ovat sammalkerroksen peittämiä. Erityisesti pohjois- ja länsireuna ovat kuitenkin suoria ja selkeitä rakenteeltaan.

Kiukaan vieressä on suorakulmainen matala kumpare. Tämä on todennäköisesti jäännöstervapirtistä. Kumpare on kiukaan tapaan itä-länsi-suuntainen. Kiuas on sen luoteisnurkassa. Rakenteen mitat ovat noin 4 x 3,5 m.

Kiukaan itänurkasta havaittiin jäännöksiä huonokuntoisesta puusta. Mahdollinen seinähirren jäännös on saman suuntainen kiukaan kanssa.

Kohteen vierestä kulkevan tieuran reunasta mitattuna kiuas on noin 3 m päässä ja rakennuksen oletettu kaakkoisnurkka noin 1,5 etäisyydellä.

Noin 2 m tervapirtin kiukaasta länteen on toinen mahdollinen kiuas. Nokisista kivistä koostuva kasa on halkaisijaltaan noin 1,5 m ja korkeudeltaan 20 cm. Kyse on mahdollisesti varhaisemman pirtin kiukaasta. Kiviä on mahdollisesti purettu uutta rakennettaessa.

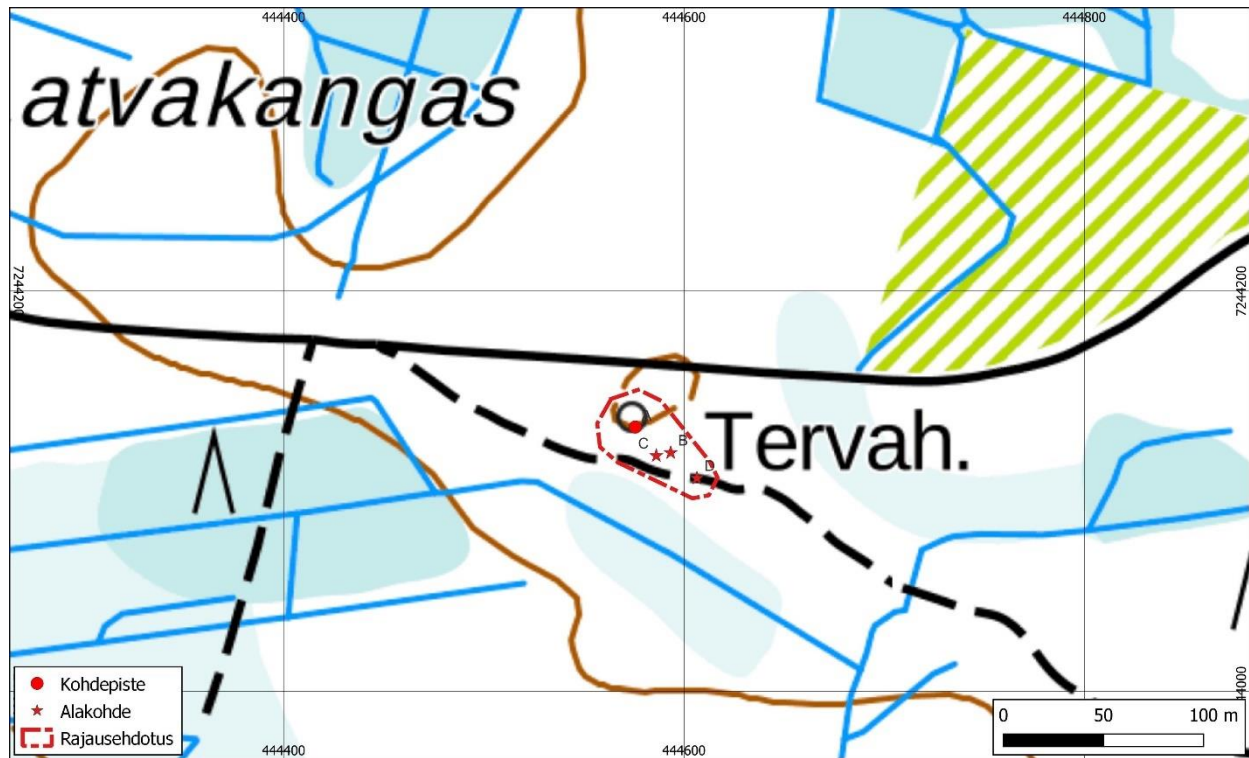
Noin 30 m tervahaudan laidasta kaakkoon on kaivo. Tämä sijaitsee noin 4 m tieuran länsipuolella. Kuoppa on suorakulmainen ja sitä ympäröi valli. Mitoiltaan se on noin 1 x 1 m. Veden syvyys hiekkapohjaan mitattuna on 140 cm. Veden pinta on vallin yläreunasta noin 50 cm syvyydellä. Valli on kuitenkin ympäristöstä koholla, joten kaivon todellinen syvyys lienee noin 160 cm maanpinnasta mitattuna. Kaivo on suurelta osin täytetty karikkeella. Maaperäkairalla tunnustelemalla ei havaittu varmaa puukehikkoa ainakaan pintakerroksista, mutta joitain puita reunoilla on.

Perimätiedon mukaan saunaperkauksena tunnetulla paikalla on ollut sauna (NA Kylmänen 1961). Eteläpuolisella suoalueella on voinut olla suoniittyjä. Isojakokartoilla paikoille ei tosin ole näitä merkitty. Vaikuttaa joka tapauksessa todennäköiseltä, että nimi liittyy löydetyihin rakenteisiin.

Kohde tarkastettiin peruskartan merkinnän perusteella.

Taulukko 5. Kohteen havainnot.

Nro	N	E	Kuvaus
A	7244132	444576	Tervahauta.
B	7244119	444593	Tervapirtin kiuas
C	7244118	444586	Toinen kiuas.
D	7244106	444606	Kaivo.

Kuva 24. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Kuvissa näkyvä pääasiallinen tieura kulkee haudan itäpuolelta, eikä sitä ole merkitty karttaan. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 25. Tervahauta kuvassa oikealla kaivinkoneella kaivetun kuopan takana. Pirtti on kuopan ja tieuran välisellä alueella koivikossa. Kuva: Arttu Tokoi.

10. Oulu, Poika-Martimo

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7243381 E 444166 (tervahauta)

N 7243359 E 444175 (hiilikasa)

Korkeus: 40 m mpy

Löydöt: –

Tervahauta sijaitsee hankealueen länsirajan läheisyydessä Poika-Martimon eteläpuolella. Haudalta on jokirantaan vajaa 20 m. Paikka on hakattu vähän aikaa sitten.

Tervahauta on suuri ja selväpiirteinen. Vallit ovat hyvin korkeat noussen noin 150 cm ympäröivästä maastosta. Tervahaudan kokonaishalkaisija on noin 18 m ja vallit ovat 4 m leveät.

Selkeästi erottuva halssi osoittaa luoteeseen. Se on noin 7 m pitkä ja 1 m leveä. Syvyyttä on

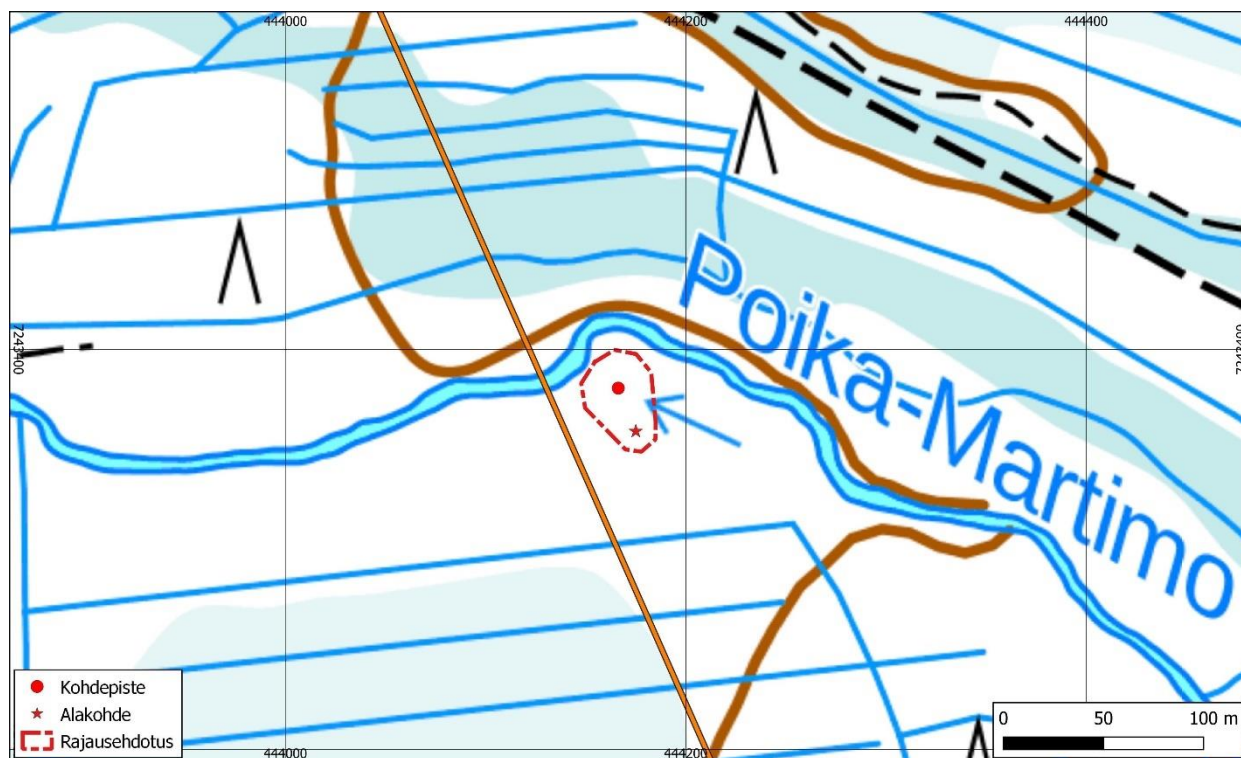
edelleen noin 1 m. Halssin kaivanto alkaa selvästi tervahaudan puolelta. Vallille on tässä kohdalla kasattu tervan kovettaman hiekan kappaleita. Mahdollisesti tervahaudan putki on tukkeutunut, ja halssi on siksi kaivettu auki. Tämä selittäisi myös halssin pituutta ja syvyyttä. Ilmeisesti työ on kuitenkin jäänyt kesken.

Tervahaudan pohjalta havaittiin 20 cm nokista hiilensekaista hiekkaa, jonka alta tuli vastaan tervan kovettama maakerros.

Noin 15 m vallilta eteläkaakkoon on hiilikasa. Kasa on selkeän suorakulmainen ja mitoiltaan 3 x 2,5 m. Kasa on alueella yleistä tyyppiä, missä hiilet ovat ehkä olleet jonkinlaisessa kehikossa.

Tervahautaan mahdollisesti liittynyttä pirttiä ei löydetty. Sellainen on todennäköisimmin sijainnut jokitörmällä. Poika-Martimo on kuitenkin ruopattu ja jokivarsi on täynnä maakasojia.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 26. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 27. Tervahauta joen suunnalta kuvattuna. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 28. Halssista purettuja pikimaan kappaleita. Kuva: Arttu Tokoi.

11. Oulu, Kaupinoja

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7243349 E 444726

Korkeus: 42 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee tiheässä kuusivaltaisessa sekametsässä Kaupinojan pohjoispuolisella töyräällä.

Kohteen pohjoispuolella on aikanaan tehty matala metsäauraus valliin saakka. Tervahaudan pohjoispuolitse kulkee myös talvitien ura.

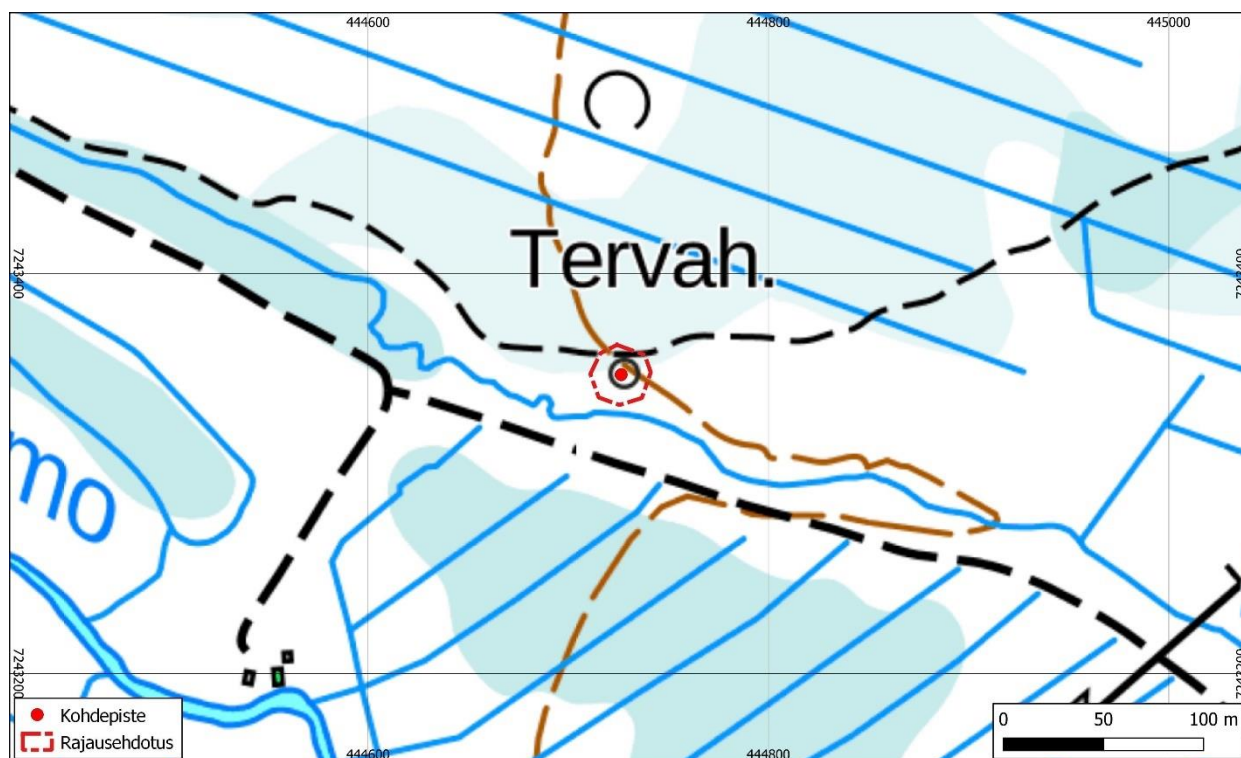
Tervahauta on kokonaishalkaisijaltaan noin 15 m ja vallit ovat noin 3 m leveät. Ne nousevat noin metrin korkeudelle ympäristöstään. Vallin ulkolaidalla on kuoppia.

Tervahaudan pohjalta havaittiin 20 cm hiilisen noensekaisen hiekan kerros ja sen alta tervan kovettama hiekka.

Halssi on suoraan etelään ojalle päin. Maa sen edustalla on jo kosteaa. Halssi on selväpiirteinen ja mitoiltaan noin 4 x 1 m. Tervahaudan valli levenee halssin kohdalle.

Oja on melko pieni, mutta tynnyrit on voitu mahdollisesti uittaa sitä myöten. Tulva-aikaan on voitu ehkä hyödyntää venettäkin.

Kohde tarkastettiin maastokartan merkinnän perusteella.

Kuva 29. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 30. Kaupinjoen tervahauta. Kuva: Arttu Tokoi.

12. Oulu, Kotaselkä Itä

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7243736 E 448647

Korkeus: 68 m mpy

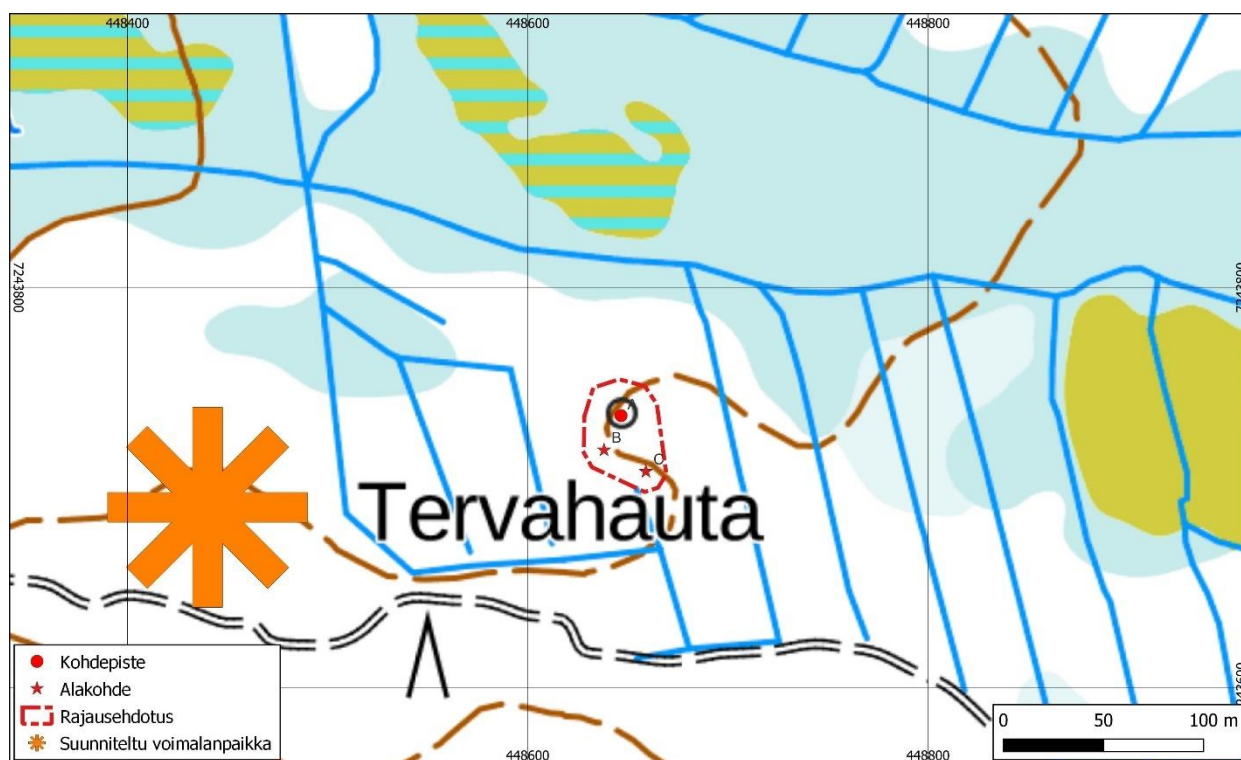
Löydöt: –

Tervahauta on halkaisijaltaan noin 17 metriä. Valli on noin 3 m leveä. Se on korkeimmillaan 80 cm haudan pohjoisreunalla, kun taas itäpuolella se madaltuu tuskin havaittavaksi. Halssi on mitoiltaan 8 x 2 m ja osoittaa pohjoiseen.

Tervahaudan lounaispuolella noin 10 m vallista on suuri 4 x 3 m hiilikasa (B). Noin 20 m haudasta kaakkoon on sammutuskaivo (C). Hirret ovat mahdollisesti sortuneet kaivon pohjalle, koska reunoilla niitä ei voinut havaita. Noin metrin syvyydessä kaivossa tuntuu puurakenteita. Kaivo on mitoiltaan noin 2 x 2 metriä ja se oli havainnointihetkellä täynnä vettä.

Nimiarkiston tietojen mukaan alue ei ole Lalvankangas, vaan kangas on osa Kotaselkää (Kylmänen 1961). Tähän viittaa myös pitäjänkartan ”Kotaselkä” -merkintä kankaan länsipäässä (pitäjänkartta 1846b). Kotaselässä on perimätiedon mukaan ollut tervahauta (Kylmänen 1961). Tieto voi viitata nyt löydettyyn kohteeseen.

Kohde tarkastettiin maastokartan merkinnän perusteella.

Kuva 31. Kohteen sijainti ja rajaehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Taulukko 6. Kohteen havainnot.

Nro	N	E	Kuvaus
A	7243736	448647	Tervahauta.
B	7243719	448638	Hiilikasa
C	7243708	448659	Kaivo.

Kuva 22. Tervahauta lännestä. Kuva: Taneli Leinonen.

Kuva 33. Tervahaudan sammutuskaivo. Kuva: Taneli Leinonen.

13. Oulu, Kaupinkangas länsi

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7242595 E 445176 (tervahauta)

N 7242582 E 445176 (hiilikasa)

Korkeus: 46 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee Poika-Martimon länsipuolella. Toisella puolen jokea on Kaupinkangas. Jokivarressa on kohdalla pieni mökki ja sauna. Tervahauta sijaitsee niille tulevan tieuran ja joen välissä, harvassa kuusikossa.

Tervahauta on loivapiirteinen ja keskipainanne on vaivoin havaittavissa. Vallit ovat erityisesti halssin puolella suhteellisen korkeat, mutta loivapiirteiset ja leveät. Vallin leveys on noin 4 m ja korkeus 0,5–1 m. Rakenteen kokonaishalkaisija on 19–20 m.

Matala halssisyvennys on joen puolella. Se on noin 2 m pitkä ja 0,5 m leveä. Halssista joelle päin on pieni kosteampi painanne, jonka takana korkeampi rantatöyräs. Mökki ja sauna on rakennettu tälle töyräälle. On varsin mahdollista, että tervapirtti on alkujaan sijainnut jommankumman kohdalla. Sauna on suoraan halssin kohdalla jokirannassa.

Tervahaudan eteläpuolella noin 2 m vallista on suuri hiilikasa. Se on halkaisijaltaan 4 m ja korkeudeltaan noin 1 m.

Kuva 34. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 35. Kaupinkankaan tervahauta. Oikealla näkyy jokivarressa sijaitseva sauna. Kuva: Arttu Tokoi.

14. Oulu, Siliäaro

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7241776 E 446382 (tervahauta)

N 7241798 E 446388 (kivas)

Korkeus: 52 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee Poika-Martimon etelärannalla Äijänsuon kohdalla. Nimiarkiston tietojen mukaan tällä kohdalla oleva jokivarsiniitty tunnetaan Siliäarona (Kylmänen 1961). Tervahauta on harvassa metsässä jokivarteen rakennetun mökin pihapiirin reunalla 45 m joesta etelään. Noin 10 m halssin suulta joelle päin on tervapirtin kivas.

Tervahauta on suuri ja selväpiirteinen. Kokonaishalkaisija on 24 m. Vallit ovat 5 m leveät ja 1 m korkeat. Pohjalle tehtiin koepisto, jossa

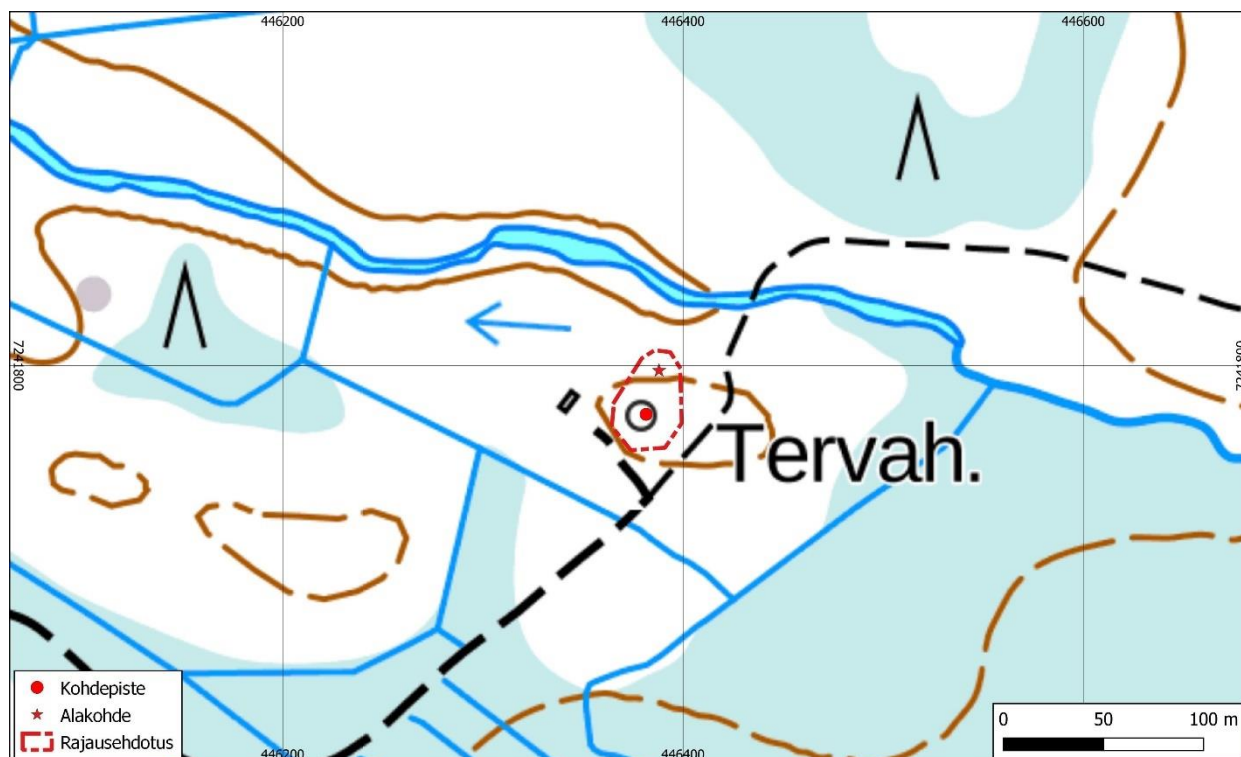
havaittiin 30 cm mustaa nokista hiekkaa, kivi ja tervan kovettaman hiekan kappale. Niiden alla oli kova pikimaakerros.

Halssi osoittaa koilliseen. Se on selväpiirteinen ja melko suorakulmainen. Halssin mitat ovat noin 5 x 1 x 1 m. Valli levenee hieman halssin kohdalle. Halssin jatkona on kapea noin 20 m oja, joka kauempana muuttuu poluksi. Jokirannassa on kohdalla matala pudas.

Haudan pohjoispuolella oleva kivas on hyvin säilynyt. Se on nelikulmainen laatikkomainen rakennelma. Reunat ovat suoria, ja rakenne näyttää pystyneen ehjänä. Mitat ovat 150 x 150 x 50 cm. Vaihtelevan kokoiset kivet ovat pinnaltaan nokisia. Pirtin kohta ei erotu ympäristöstä selvästi.

Noin 2 m tervahaudan vallista lounaaseen on pieni nokimaakasa. Ympäristössä on lisäksi joitain painanteita.

Kohde tarkastettiin maastokartan merkinnän perusteella.

Kuva 36. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 37. Tervahauta mökiltä päin kuvattuna. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 38. Siliäaron tervapirtin kiuas. Kuva: Arttu Tokoi.

15. Oulu, Äijänperkaus

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7242033 E 446996

Korkeus: 56 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee Poika-Martimon pohjoispuolella nimettömällä kankaalla Äijänsuon kohdalla. Kohteen eteläpuolella on Äijänperkauskena tunnettu puronvarsiniitty (NA Kylmänen 1961).

Paikalla on suuri selkeäpiirteinen tervahauta ja useita siihen liittyviä rakenteita. Ne sijaitsevat matalalla mäntyä kasvavalla kankaalla. Ympäristö on melko soista. Tervanpolttopaikka on rakenteiltaan harvinaisen monipuolinen ja hyvin säilynyt.

Tervahauta (A) on kokonaishalkaisijaltaan 23 m vallien ollessa noin 5 m leveät. Vallin korkeus ympäristöstä on noin 1 m.

Halssi osoittaa länsilounaaseen. Rakenne on laidoiltaan selkeä ja halssi jatkuu koko vallin lävitse. Mitoiltaan se on noin 5 x 1 x 0,7 m. Halsin jatkona on suon laitaa päin noin 10 m pituinen kapea kuivausosa.

Tervahaudan vallista 10 m pohjoiseen löydettiin tervapirtin kiuas (B). Tämä on halkaisijaltaan noin 2 m ja korkeudeltaan 0,6 m maanpinnasta. Kiviaines on vaihtelevan kokoista. Pirtin sijainti ei ollut selvästi nähtävissä. Kiukaan länsi ja eteläpuolelta havaittiin kairauksissa selkeää nokikerrosta, mutta nokea on voinut levitä paikalle myös tervahaudasta.

Kiukaasta 5 m pohjoiseen löydettiin juomavesikaivo (C). Nykyään pitkälti umpeenkasvanut kuoppa on selkeän suorakulmainen ja mitoiltaan 70 x 70 cm. Kaivon todellinen halkaisija lienee noin 1 m. Vedenpinta oli maanpinnasta

mitaten 40 cm syvällä. Maaperäkairalla kokeilemalla havaittiin, että vaikka pohjalle oli kertynyt lehtiä yms., pohjamaahiekka löytyi 70 cm syvyydeltä. Kaivon syvyys yhteensä on siten 110 cm maanpinnasta. Kaikilta seinämitä havaittiin kairalla tunnustelemalla säilyneitä puita noin 10–20 cm syvyydellä veden pinnasta. Vesi on ilmeisesti säilyttänyt kaivon hirsikehyksen eheänä.

Suurempi sammutusvesikaivo löytyi 8 m tervahaudan vallilta itäkoilliseen (D). Säännöllisen suorakulmainen kuoppa on mitoiltaan 150 x 150 cm. Sitä ympäröi saman levyinen noin 30 cm korkea valli.

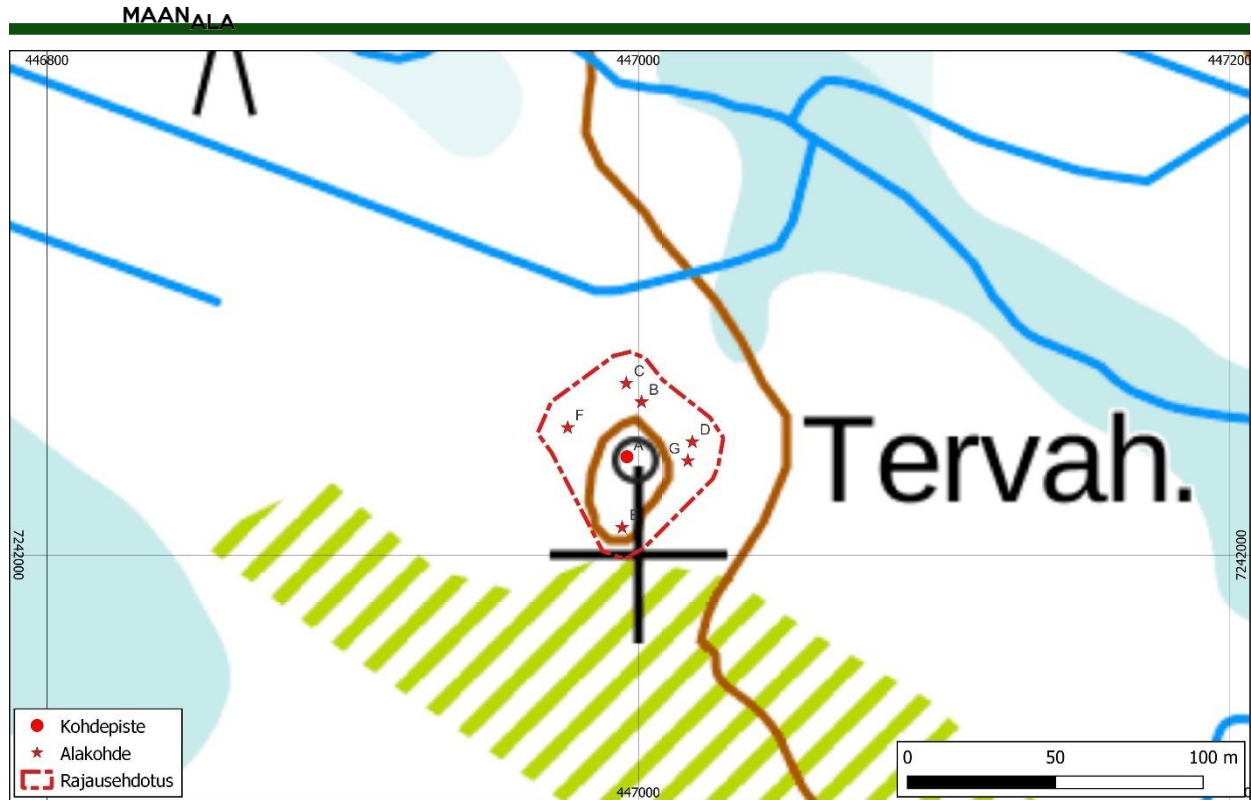
Kaivo on huomattavan syvä. Kepillä kokeilemalla havaittiin tiivis hiekkapohja vasta 180 cm syvyydeltä maanpinnasta. Vettä kaivossa oli 140 cm. Reunoilta tunnustelemalla ei saatu selvää, oliko kaivossa hirsikehikkoa. Joitain kiviä laidoilla tuntui. Näin syvä kaivo on kuitenkin todennäköisesti tuettu.

Kaivon tarkoitus on mitä todennäköisimmin ollut toimia vesivarantona, jolla suuren tervahaudan palamista on voinut tarvittaessa hillitä. Ympäristössä ei ole hyviä vesipaikkoja ja kaivo sen sijaan vetää nykyiselläänkin 3 kuutiota vettä.

Tervahaudan ympäristössä on useita hiilikasoja. Noin 10 m tervahaudan vallista etelään on lähes täysin suorakulmainen 3,5 x 2 m hiilikasa (E). Sen korkeus on 0,5 m. Toinen vastaava säännöllisen suorakulmainen hiilikasa on vallilta noin 10 m länsiluoteeseen (F). Sen mitat ovat 2,5 x 1 x 0,5.

Kasat on ehkä tehty alkujaan jonkinlaiseen kehikkoon, sillä ne ovat muodoltaan hyvin säännöllisiä. Tervahaudan itäpuolella on tavallimpien muodoltaan pyöreäkö hiilikasa (G). Tämä on halkaisijaltaan 2 m ja korkeudeltaan 0,5 m.

Kohde tarkistettiin maastokartan merkinnän perusteella.

Kuva 39. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Taulukko 7. Kohteen havainnot.

Nro	N	E	Kuvaus
A	7242033	446996	Tervahauta.
B	7242052	447001	Kiuas.
C	7242058	446996	Juomavesikaivo.
D	7242038	447018	Sammutusvesikaivo.
E	7242009	446995	Suorakulmainen hiilikasa.
F	7242043	446976	Suorakulmainen hiilikasa.
G	7242032	447017	Pyöreähkö hiilikasa.

Kuva 40. Vesikaivo pirtin vieressä. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 41. Tervapirtin kiuas vasemmalla edessä. Taustalla tervahauta. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 42. Suorakulmainen hiilikasa. Kuva: Arttu Tokoi

Kuva 43. Sammutuskaivo. Kuva: Arttu Tokoi.

16. Oulu, Puurosuu

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: asuinpaikat

Ajoitus: kivikautinen

N 7240746 E 446345

Korkeus: 55 m mpy

Löydöt: KM46008

Kohde sijaitsee Kotilansuon koillispuolisessa rämemaastossa pienellä noin 20 x 20 m kalliosaarekkeella. Viereinen Kotilansuon lahti tunnetaan Puurosuona (NA Kylmänen 1961). Paikalle satuttiin sattumalta länsipuolista kangasta tarkistettaessa.

Keskelle kallioista saareketta oli kaivettu yksi laikutuskuoppa. Tästä nousseesta kivisestä maasta havaittiin runsaasti kvartsi-iskoksia. Näiden määrän ja ulkomuodon perusteella kyse ei ole koneella rikkoutuneesta kvartsista. Löytöpaikalta 5 m etelään löydettiin lisäksi joitain paloja kvartsia.

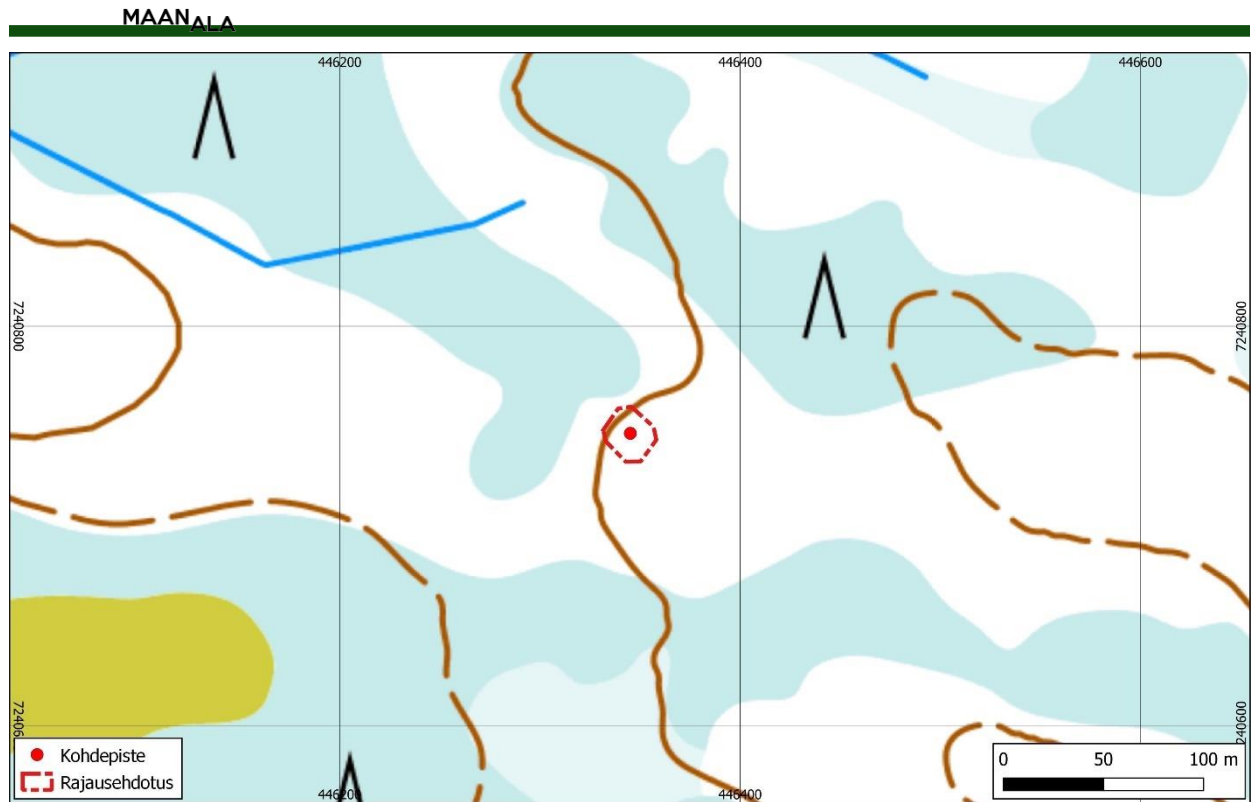
Paikan luonnetta pyrittiin selvittämään avaamalla pieni koekuoppa mätästyskuopan kaakkoispuolelle. Paikalla oli hyvin ohut nokinen

hiekkakerros ja savikiven tuntuinen kalliopinta. Myös mätästyskuopan pohjoispuolelta poistettiin turvetta koekuopan alalta. Pinnalta löytyi pari rikotun kvartsin murenta, muttei selviä iskoksia. Koekuoppa päätettiin jättää kuitenkin kaivamatta pohjaan, sillä kerrosten paikalla katsottiin olevan hyvin ohuita ja pienialaisia. Paikka kannattaisi siksi tutkia kerralla kokonaisuudessaan.

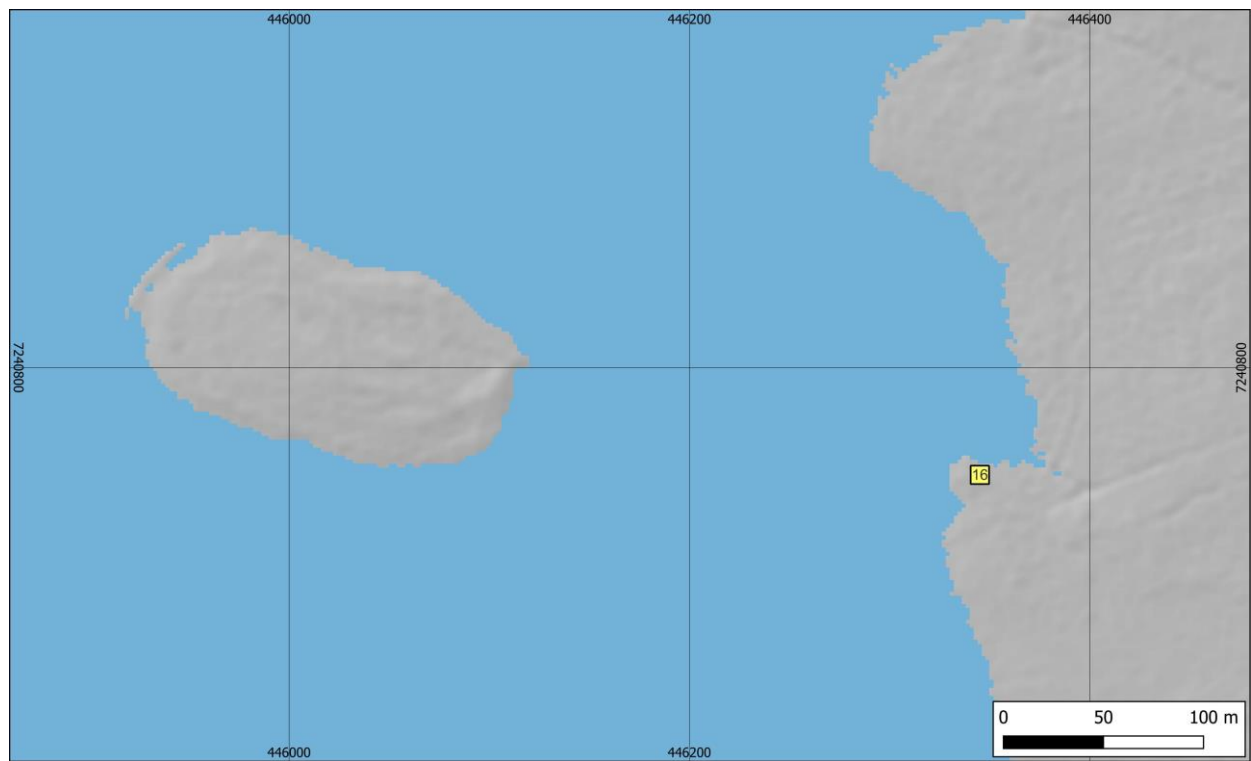
Vierestä havaittu noki voi viitata paikalla pidetyn tulta. Kohta on luonnollinen leiripaikka ympäröivän maaston ollessa rämettä ja turvepohjaista kosteaa kangasta. Tulenpito voi siksi liittyä myös paikan myöhäisempään käyttöön. Maastossa näkyi jälkiä harvasta laikutuksesta, joka pääosin oli kiertänyt pienen kalliosaaren.

Löytöpaikalta 200 m itään on suon keskellä korkea saari, jonka selkeät rantaterassit sopisivat hyvin esihistoriallisen ajan asumiseen. Kivikaudella paikan ollessa saari, kvartsien löytöpaikka on sijainnut mantereen puolella tätä kohti työntyvällä niemellä (ks. kuva). Inventoinnissa jälkiä asuinpaikoista ei saarelta onnistuttu kuitenkaan löytämään.

Kohde rajattiin kalliosaarekkeen topografian mukaan. Kyse on mahdollisesti kivikautisesta lyhytaikaisesta leiripaikasta.

Kuva 44. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 45. Rantaviiva meren pinnan ollessa 55 m nykyistä korkeammalla. Mallinnus Maanmittauslaitoksen 2 m korkeusmallin pohjalta.

Kuva 46. Kvartsit löydettiin kuvan keskellä olevien kivien seasta. Löytöpaikkaa tarkastelee Taneli Leinonen. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 47. Kvartseja laikutusmättästä. Pari otettiin talteen ja muut asetettiin takaisin paikalleen. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 48. Kvartsit löydettiin laikituksen nostamasta kivisestä maasta. Kuva: Arttu Tokoi.

17. Oulu, Kaukaetelä

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: kivirakenteet/latomukset

Ajoitus: esihistoriallinen

N 7240655 E 446739 (kivilatomus)

N 7240651 E 446667 (löytöpaikka)

Korkeus: 57,5–58 m mpy

Löydöt: ei talletettu

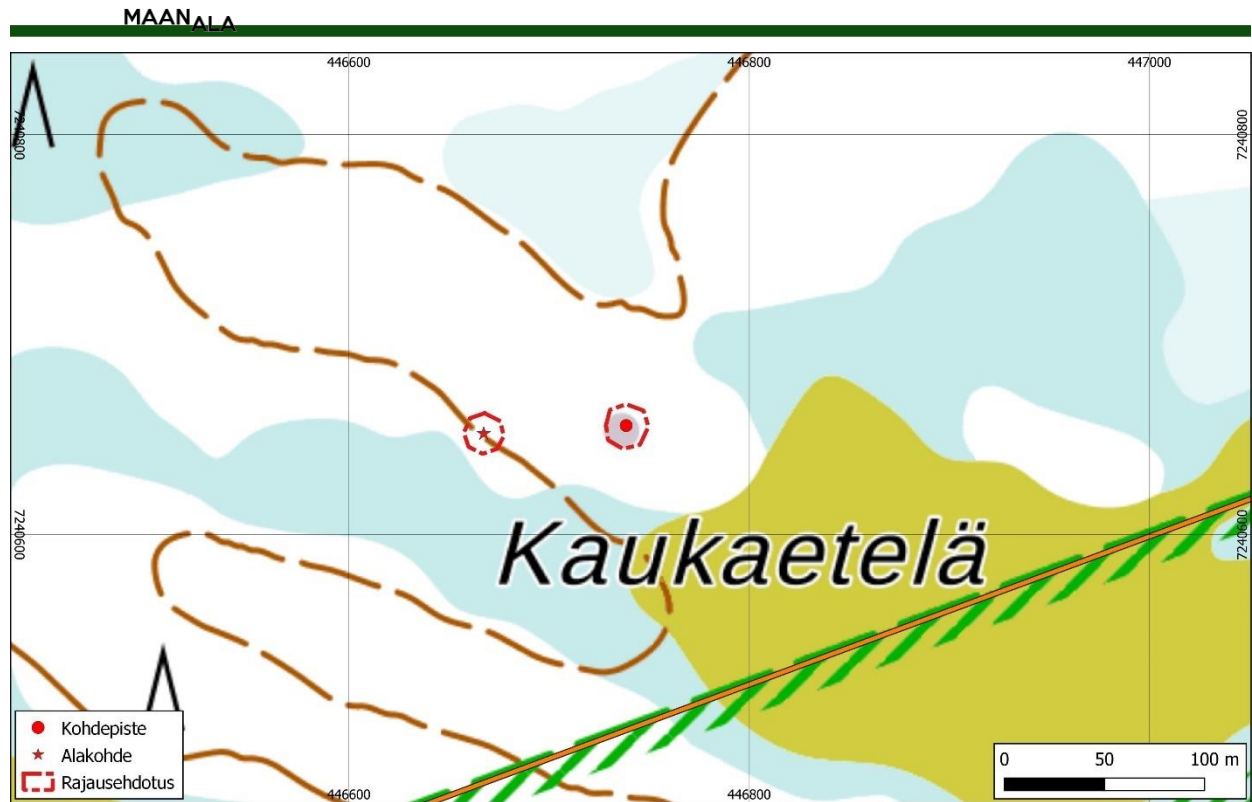
Kohteet sijaitsevat Kaukaetelä-nimisen suon pohjoispuolella kahdella pienellä kalliosaarekkeella. Paikka tarkastettiin, koska se muistutti kohteen 16 ympäristöä. Suon keskellä olevat kuivat kalliosaarekkeet vaikuttivat sopivilta leiriytymiseen. Eteläpuolinen suokaistale lienee muodostanut aikanaan kapean merenlahden tai saaren ja mantereen välisen salmen.

Itäisemmältä kalliosaarekkeelta havaittiin vaattimaton kivilatomus ja tulenpidon jälkiä. Kostean turvepohjaisen kankaan keskellä oleva saareke oli noin 20 m halkaisijaltaan. Kallion päältä havaittiin ohuen jäkäläkerroksen alta liuskeiseksi rapautunutta kalliota noin 100 x 80 cm:n alueella. Rapautuminen on oletettavasti seurausta tulesta, joka on keskittynyt varsin pienelle alalle.

Heti rapautuneen kallion lounaispuolella oli matala kivilatomus. Melko suorakulmainen latomus on suunnaltaan pohjoiskoillisesta etelälounaaseen. Mitoiltaan se on 3 x 2 m. Kivet ovat suoraan kalliolla yhdessä kerroksessa. Kooltaan ne ovat pääosin noin 20 cm, mutta mukana on suurempiakin aina 50 cm:iin asti. Rakenne ei ole erityisen selkeäpiirteinen, mutta arvioitiin ihmisen tekemäksi, koska kivet ovat kalliopinnalla, kivikeskittymä poikkeaa ympäröivästä alueesta ja tulenpidon jäljet viittaavat ihmistoimintaan alueella.

Edelliseltä paikalta 70 m länteen havaittiin kalliosaarekkeen laelta ohuen jäkäläkerroksen alta kallion pinnalta rikkoutuneen kvartsiitin siruja. Palat eivät olleet varmoja iskoksia. Löytöpaikka on kuitenkin erikoinen, sillä sirut ovat kallion pinnalla. Kallio on suon keskellä, joten alueella ei ole metsätalouskäyttöä. Kallion päällä löytöpaikan vieressä oli epämääräinen kasa kiviä, joista suurin sopi hyvin istuinkiveksi (ks. kuvaa alla).

Paikkaa ei kaivettu laajemmin, sillä kerrokset ovat kohdalla olemattoman ohuita. Noin 8 x 4 m kalliosaareke on aikanaan sijainnut aivan veden äärellä. Vieressä on toinen vastaava kallio, jolta ei kuitenkaan tehty löytöjä.

Kuva 49. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 50. Palanut kallio ja kivilatomus. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 51. Rapautunutta kalliota. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 52. Kivilatomus kallion pinnalla. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 53. Kvartsitiin sirut löytyivät kallion laelta. Kuvassa Taneli Leinonen istuu löytöpaikan viereisellä kivellä. Taustalla oleva suo on aikanaan muodostanut salmen mantereen ja saaren välille. Kuva: Arttu Tokoi.

18. Oulu, Ponnonmaa

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi muuna kulttuuriperintökohteena

Tyyppi: kivirakenteet/kiukaat

Ajoitus: historiallinen

N 7241452 E 448137

Korkeus: 62 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee Ponnonmaan pohjoislaidalla Ymmyrkäissuon lounaispuolella. Kohdalla on ympäristön matalapiirteisestä kankaasta ja rämeestä kohoava pienialainen kalliokumpare.

Niittysaunan kiuas sijaitsee keskellä kalliokohoumaa. Se on kooltaan noin 150 x 60 x 50 cm.

Kiukaan ympärillä jäkälän alla on vielä paikoin jäljellä aavistuksen lahoa puujäännöstä ilmeisesti rakennuksen hirsistä. Saunarakennus on ollut itälänsuuntainen kiukaan ollessa sen luoteisnurkassa. Rakennuksen mitat ovat arviolta 6 x 4 m.

Kohde tarkastettiin paikallisen asukkaan tietojen perusteella; hänelle paikan oli näyttänyt hänen isänsä. Rakennuksesta oli jäljellä ainoastaan kiuas jo miehen lapsuudessa. Sen sijaan Ponnonmaan etelälaidalla Kiviojan lähellä olleesta niittysaunasta oli tällöin vielä seinärakenteitakin jäljellä. Inventoinnissa sitä ei kyetty paikallistamaan. Tietojen perusteella löydetty sauna olisi voinut olla käytössä 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alussa.

Kuva 54. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 55. Niittysaunan kiuas. Kuva: Arttu Tokoi.

5. Yhteenveto tutkimuksen tuloksista

Inventoinnissa tarkastettiin suunnitellut voimalanpaikat kaikilta niiltä osin, joilta arkeologisten kohteiden löytyminen katsottiin mahdolliseksi. Lisäksi tarkastettiin ennestään tunnetut kohteet, valmistelemissa töissä havaitut mahdolliset kohteet sekä muita potentiaalliseksi katsottuja alueita.

Aiemmin alueelta tunnettiin neljä muinaisjäänöstä; ne olivat säilyneet ennallaan. Kohteiden rajoja tarkennettiin.

Inventoinnissa löydettiin yhteensä 14 uutta arkeologista kohdetta. Niistä kolme on kivikautisia kohteita ja kymmenen historiallisen ajan tervanpolttopaikkoja. Ne kaikki arvioitiin kiinteiksi muinaisjäänöksi. Lisäksi löydettiin yksi niittysaunan jäännös, joka määritettiin muuksi kulttuuriperintökohteeksi.

Isokankaan laelle suunniteltu voimalanpaikka osuu kohteen 6 päälle. Kyseessä on kivikautinen asuinpaikka Isokankaan lounaisrinteessä. Paikalta löydettiin inventoinnissa kvartsi-iskoksia. Lähellä on myös kohde 1, johon liittyy kivikautisia asumuspainanteita. Isokankaan lounaislaita on kivikautiselle asutukselle sopivaa, ja on mahdollista, että alueella on enemmänkin asutusjäänöksiä, vaikka muita kohteita ei inventoinnissa löydetty.

Mikäli voimalanpaikkaa voitaisiin siirtää esimerkiksi Isokankaan pohjoisosiin, voitaisiin kivikautiset kohteet säilyttää. Mikäli tämä ei onnistu, on paikalla varauduttava tekemään tarkempia arkeologisia tutkimuksia.

Muulla hankealueella arkeologiset kohteet näyttävät jäävän sivuun suunnitelluista voimalanpaikoista. Ne on kuitenkin syytä huomioida tiestöä, maanottopaikkoja ja muuta rakentamista suunniteltaessa.

Oulussa 20.2.2024

Arttu Tokoi

Arkeologi, FM
Maanala Oy

6. Lähteet

Nimiarkisto (NA)

Kylmänen, Liisa 1961. Nimistökeräys. Nimiarkisto, Kotimaisten kielten keskus.

Turpeinen, Leena 1979. Nimistökeräys. Nimiarkisto, Kotimaisten kielten keskus.

Raportit

Schulz, Hans-Peter 2012. *Pohjanmaa länsiosa kulttuuriperintöinventointi 2012. Osa 1 Raportti*. Metsähallitus.

Kartat

Backman, Henrik 1766–67a. *Geometrisk Charta öfver 10de Delen af Karjala Byens ågor Belägen i Österbottns Höfdingedöme Uhleåborgs Norra Fögderie och Ijo Sockn*. Yli-li 1⁹ -II. Maanmittauslaitoksen arkisto.

Backman, Henrik 1766–67b. *Geometrisk Charta öfver 11de Delen af Karjala Byens ågor Belägen i Österbottns Höfdingedöme Uhleåborgs Norra Fögderie och Ijo Sockn*. Yli-li 1¹⁰ A–B-II. Maanmittauslaitoksen arkisto.

Backman, Henrik 1766–67c. *Geometrisk Charta öfver 12de Delen af Karjala Byens ågor Belägen i Österbottns Höfdingedöme Uhleåborgs Norra Fögderie och Ijo Sockn*. Yli-li 1¹¹ A–B-II. Maanmittauslaitoksen arkisto.

Backman, Henrik 1766–67d. *Geometrisk Charta öfver 13de Delen af Karjala Byens ågor*

Belägen i Österbottns Höfdingedöme Uhleåborgs Norra Fögderie och Ijo Sockn. Yli-li 1¹² A–B-II. Maanmittauslaitoksen arkisto.

Backman, Henrik 1766–67e. *Geometrisk Charta öfver 14de Delen af Karjala Byens ågor Belägen i Österbottns Höfdingedöme Uhleåborgs Norra Fögderie och Ijo Sockn*. Yli-li 1¹³ -II. Maanmittauslaitoksen arkisto.

Hackzell Mathias 1813 (pohjana Uhlbrandt Larts H. 1779). *Charta öfver Södra Delen af Karjala Byss Skog och Utmark uti Ijo Socken Uleå Härad och Uleåborgs Län*. Yli-li 1²³ A–D-II. Maanmittauslaitoksen arkisto.

Hackzell, Mathias 1831 (pohjana L. H. Uhlbrandtin kartta 1770–1779). *Charta öfver Haukipudas Byss Utmarks Skog uti Ijo Socken och Uleåborgs Län*. Haukipudas 1¹⁸ A–D -I. Maanmittauslaitoksen arkisto.

Pitäjänpilkartta 1846a. *Haukipudas 3511 09*. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Pitäjänpilkartta 1846b. *Kuivaniemi ja li 3511 09*. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Pitäjänpilkartta 1846c. *Kuivaniemi ja li 3511 12*. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Pitäjänpilkartta 1846d. *Kuivaniemi ja li 3512 07*. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.